

FINITE STATE AUTOMATA DETERMINISTIC FINITE STATE (DFA)

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Sonlu Durumlar Makinesi (FSA)

Sembol	= a, b, c, 0, 1, 2, ...	
Alfabe	= Σ (sigma) semboller topluluğu	Örn = {a, b}, {d, e, g}, {0, 1, 2}....
String(Katar)	= semboller (karakterler) dizesi	Örn = a, b, 0, 1, aa, bb, 01, ...
Dil	= stringler kümesi	

$\Sigma = \{0,1\} \rightarrow$ alfabe bu olsun. Bu alfabe üzerinden yapılabilecek diller :

L1 = Boyutu 2 olan bütün stringler = {00, 01, 10, 11} sonlu küme
L2 = Boyutu 3 olan bütün stringler = {000, 001, 010, 011, 100, 101, 110, 111}

L3 = 0 ile başlayan bütün stringler = {0, 00, 01, 0001, 010, 01111, ... } sonsuz küme

Σ kuvvetleri

$$\Sigma = \{0, 1\}$$

$$\Sigma^0 = \text{Boyutu 0 olan bütün stringler} = \Sigma^0 = \{\epsilon\} \text{ (bazı yerlerde } \lambda \text{ ile gösterilir)}$$

$$\Sigma^1 = \text{Boyutu 1 olan bütün stringler} = \Sigma^1 = \{0, 1\}$$

$$\Sigma^2 = \text{Boyutu 2 olan bütün stringler} = \Sigma^2 = \{00, 01, 10, 11\}$$

$$\Sigma^3 = \text{Boyutu 3 olan bütün stringler} = \Sigma^3 = \{000, 001, 010, 011, 100, 101, 110, 111\}$$

.....

$$\Sigma^n = \text{Boyutu n olan bütün stringler} = \Sigma^n$$

$$\text{Kümenin eleman sayısı (cardinality) } \Sigma^n = 2^n$$

Sigma star (Kleene Yıldızı)

$$\Sigma^* = \Sigma^0 \cup \Sigma^1 \cup \Sigma^2 \cup \Sigma^3 \cup \dots$$

$$= \{\epsilon\} \cup \{0,1\} \cup \{00, 01, 10, 11\} \cup \dots$$

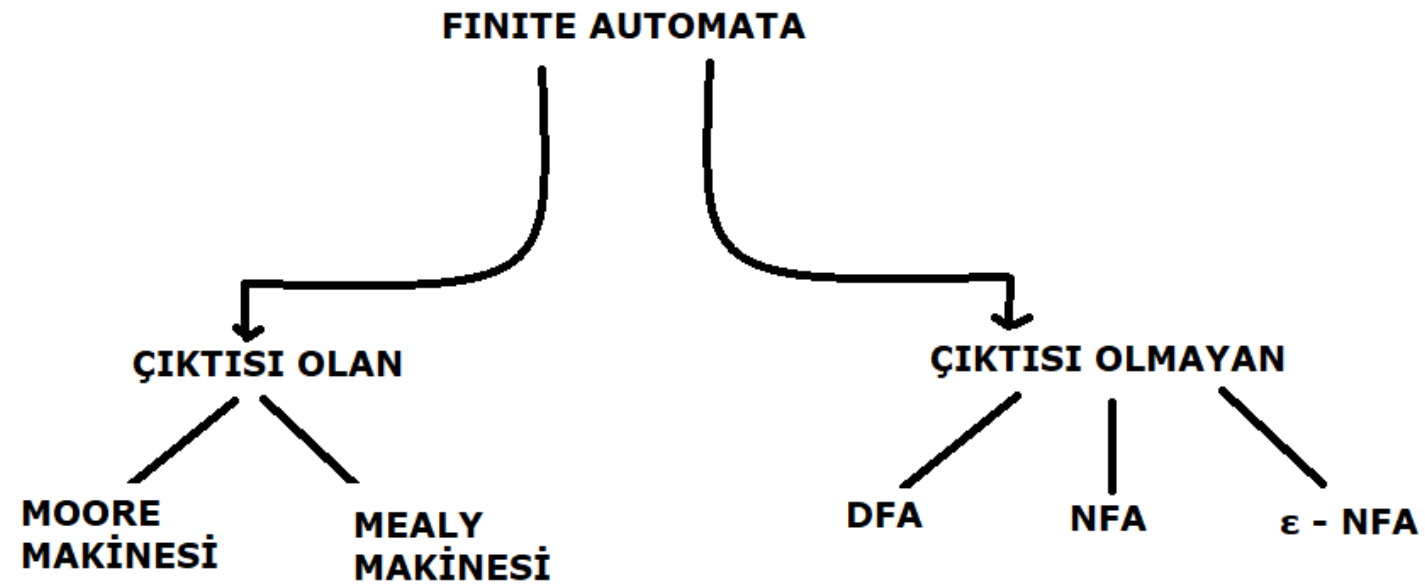
= bütün olasılıklar

Kleene Kapaması (Artı)

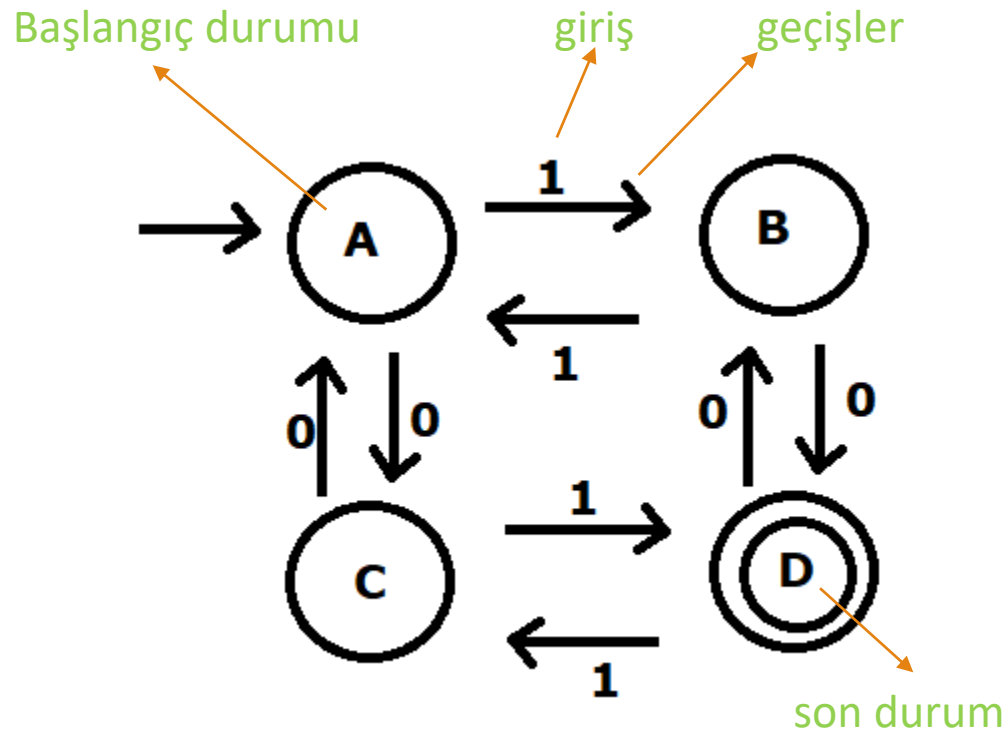
$$\Sigma^+ = \Sigma^* - \{\epsilon\}$$

Sonlu Durumlar Makinesi

DETERMINISTIC FINITE AUTOMATA (DFA)

$(Q, \Sigma, q_0, F, \delta)$

Q = tüm durumların kümesi

Σ = giriş alfabesi

q_0 = başlangıç durumu

F = son durumlar kümesi

δ = geçiş fonksiyonları $Q \times \Sigma \rightarrow Q$

$Q = \{A, B, C, D\}$

$\Sigma = \{0, 1\}$

$q_0 = A$

δ = geçiş fonksiyonları $Q \times \Sigma \rightarrow Q$

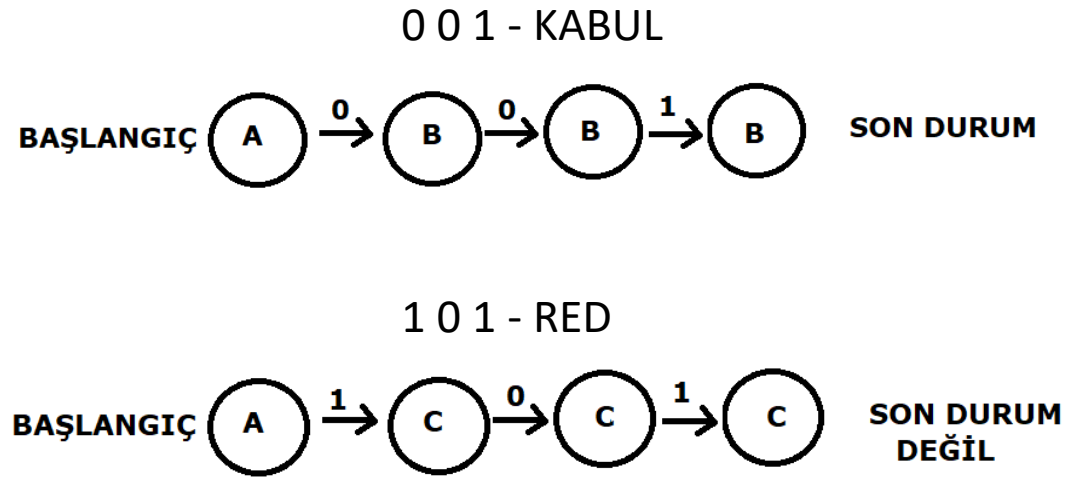
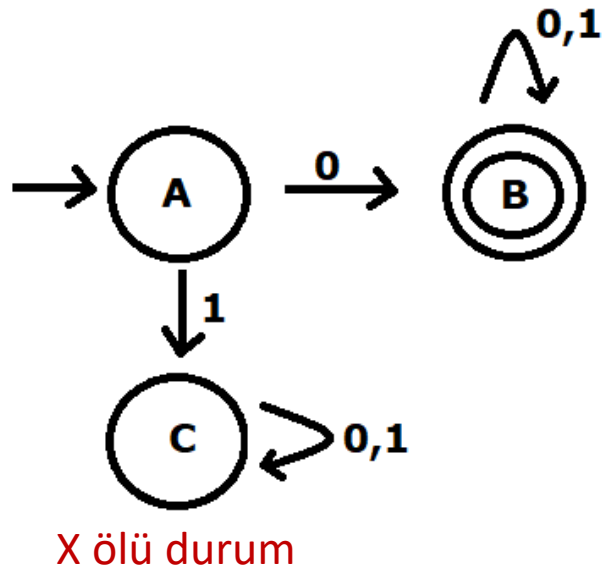
$F = \{D\}$

δ tablosu

	0	1
A	C	B
B	D	A
C	A	D
D	B	C

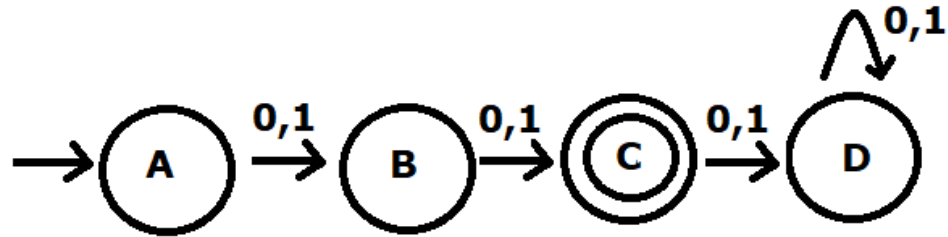
DFA – örnek 1

$L_1 = 0$ ile başlayan bütün stringler = $\{0, 00, 01, 000, 010, 011, \dots\}$

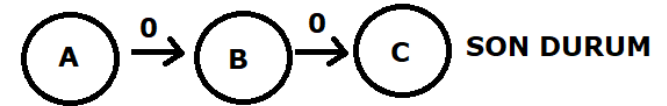

DFA – örnek 2

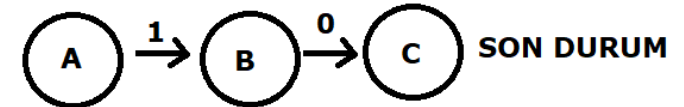
L2 = boyutu iki olan bütün stringler = {00,01,10,11}

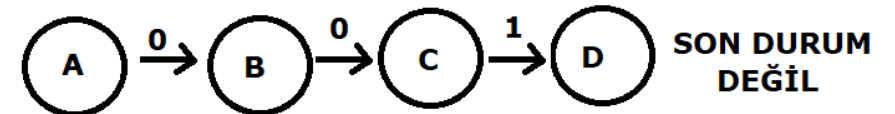
0 0 - KABUL

1 0 - KABUL

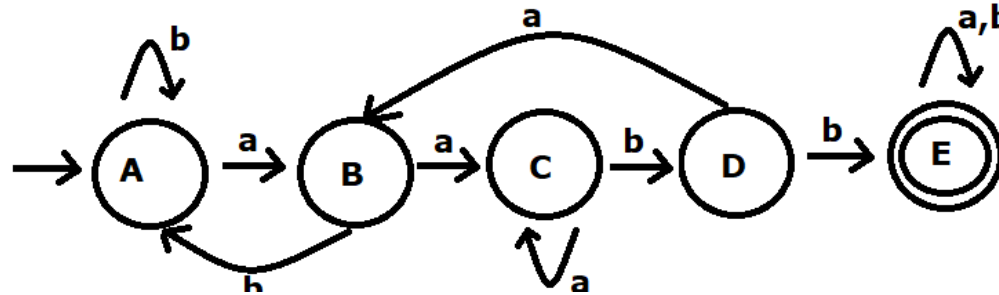
0 0 1 - RED

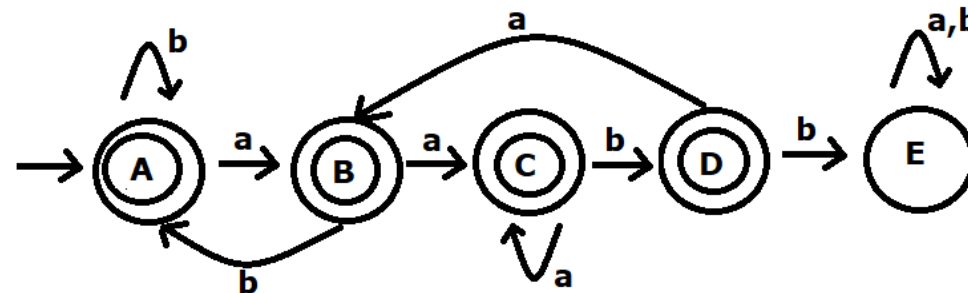
DFA – örnek 3

$\Sigma = \{a, b\}$ üzerinde aabb içermeyen bütün stringleri kabul eden DFA tasarlayınız.

Daha basit olarak ilk başta aabb içeren DFA'yı tasarlayalım

Sonrasında son durumların tam terslerini alalım

DETERMINISTIC FINITE AUTOMATA (DFA)'nın indirgenmesi -1

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

DFA indirgenmesi

DFA'nın minimum sayıda durumla ifade edilecek hale getirilmesidir.

$$\delta(A, x) \rightarrow F \text{ ve } \delta(B, x) \rightarrow F$$

veya

$$\delta(A, x) \nrightarrow F \text{ ve } \delta(B, x) \nrightarrow F$$

$$|x| = 0 \rightarrow A \text{ ve } B \text{ '0' denklik}$$

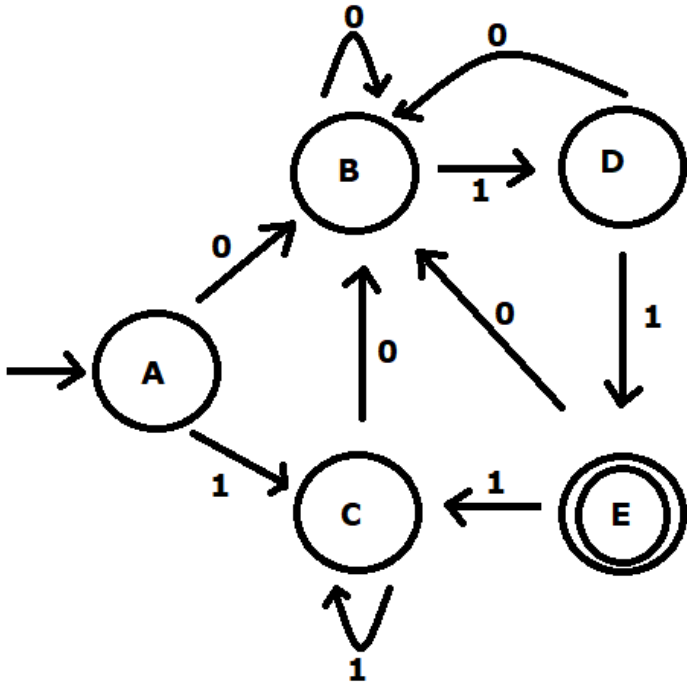
$$|x| = 1 \rightarrow A \text{ ve } B \text{ '1' denklik}$$

.....

$$|n| = n \rightarrow A \text{ ve } B \text{ 'n' denklik}$$

Örnek

Aşağıdaki DFA'yı indirgeyiniz?

	0	1
→A	B	C
B	B	D
C	B	C
D	B	E
E	B	C

5 durum

Örnek - çözüm

	0	1
→A	B	C
B	B	D
C	B	C
D	B	E
E	B	C

	0	1
→AC	B	AC
B	B	D
D	B	E
E	B	AC

0 denklik = son durum olanları bir, olmayanları bir grupluyoruz
 $\{A,B,C,D\} \{E\}$

İkişer kontrol ediyoruz.

Çıktılar aynı ise sorun yok.

Çıktılar farklı ama bir önceki denklikte aynı kümede ise yine sorun yok.

A,B ✓   A,C ✓   C,D ✗

1 denklik = $\{A,B,C\} \{D\} \{E\}$

2 denklik = $\{A,C\} \{B\} \{D\} \{E\}$

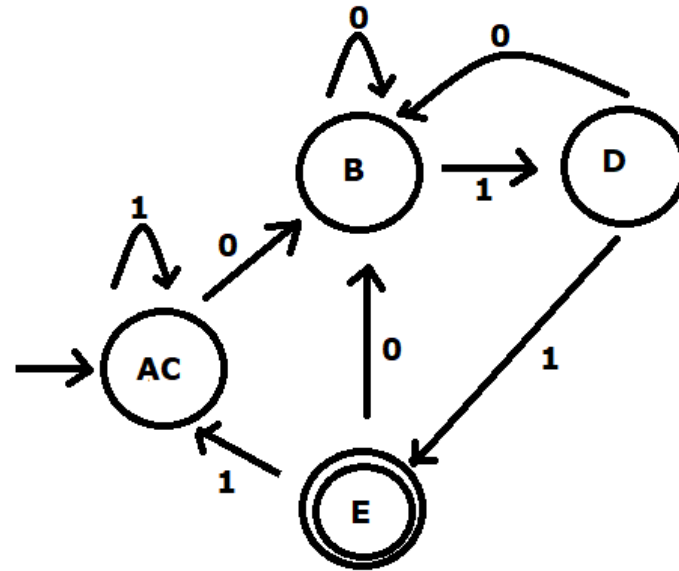
3 denklik = $\{A,C\} \{B\} \{D\} \{E\}$

2. ve 3. derece aynı olduğunda işlemi bitirebiliriz.

Örnek - çözüm

	0	1
→AC	B	AC
B	B	D
D	B	E
E	B	AC

4 durum

Örnek

	0	1
→q0	q1	q5
q1	q6	q2
q2	q0	q2
q3	q2	q6
q4	q7	q5
q5	q2	q6
q6	q6	q4
q7	q6	q2

8 durum

0 denklik = {q0,q1,q3,q4,q5,q6,q7} {q2}

1 denklik = {q0, q4,q6} {q1,q7} {q2} {q3,q5}

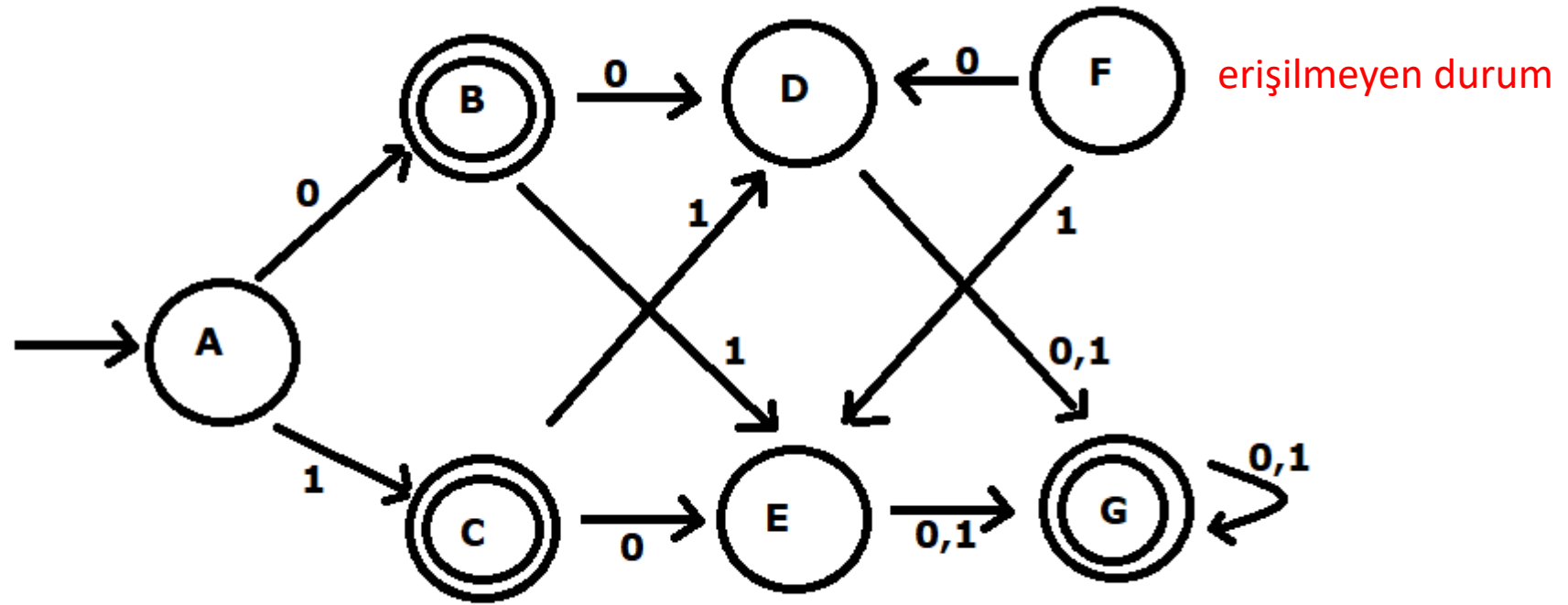
2 denklik = {q0, q4} {q6} {q1,q7} {q2} {q3,q5}

3 denklik = {q0, q4} {q6} {q1,q7} {q2} {q3,q5}

	0	1
→{q0,q4}	{q1,q7}	{q3,q5}
{q6}	{q6}	{q0,q4}
{q1,q7}	{q6}	{q2}
{q2}	{q2}	{q6}
{q3,q5}	{q0,q4}	{q2}

5 durum

Örnek – (erişilmeyen durum ?)

Çözüm

Erişilmeyen durum varsa onu çıkarıp yapıyoruz.

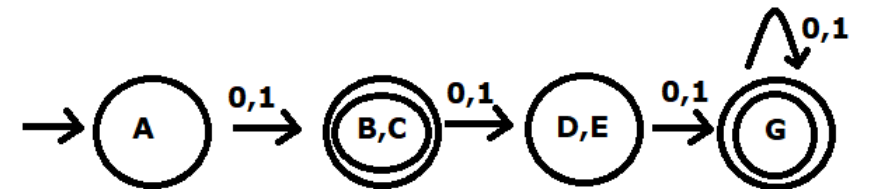
	0	1
→A	B	C
B	D	E
C	E	D
D	G	G
E	G	G
G	G	G

6 durum

0 denklik = {A,D,E} {B,C,G}
1 denklik = {A,D,E} {B,C} {G}
2 denklik = {A} {D,E} {B,C} {G}
3 denklik = {A} {D,E} {B,C} {G}

	0	1
→{A}	{B,C}	{B,C}
{D,E}	{G}	{G}
{B,C}	{D,E}	{D,E}
{G}	{G}	{G}

4 durum

DETERMINISTIC FINITE AUTOMATA (DFA)'nın indirgenmesi -2

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

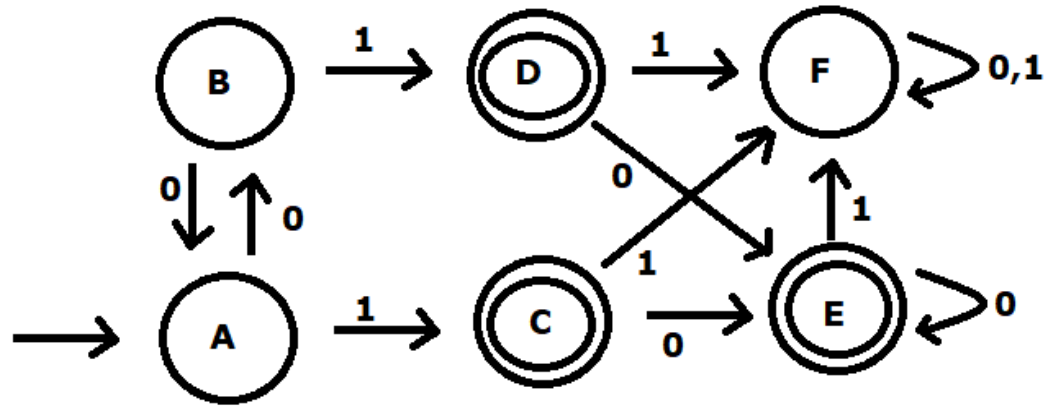
Myhill – Nerode Teoremi (Doldurma Metodu)

Adımlar :

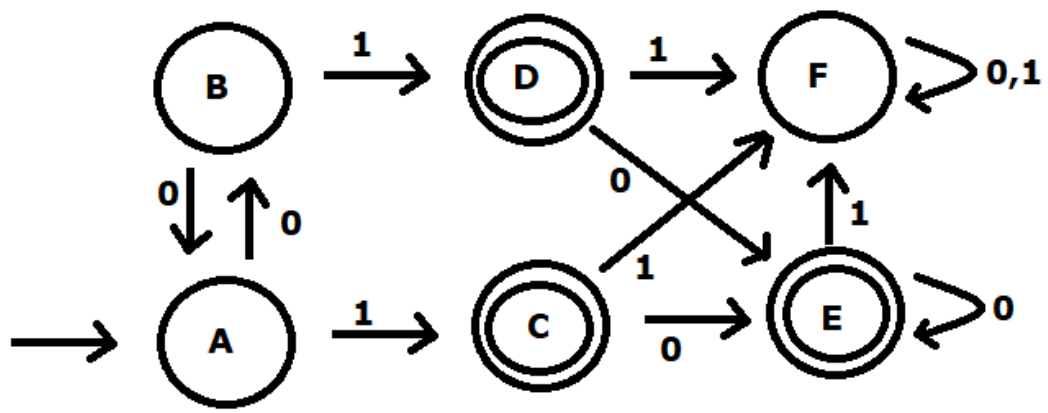
1. Her (P,Q) çifti için durumlar tablosu oluşturulur.
2. $P \in F$ ve $Q \notin F$ olan çiftler işaretlenir.
3. İşaretlenmemiş (P,Q) çiftleri arasında $[\delta(P, x), \delta(Q, x)]$ işaretlenmiş ise bunlarda işaretlenir.
4. Daha fazla işlem yapılamayacak duruma kadar döngü devam eder.
5. İşaretlenmemiş bütün durumlar birleştirilip tek bir durum olarak gösterilir.

Örnek -1

	A	B	C	D	E	F
A						
B						
C	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
D	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
F			$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

Çiftlerden biri son durum olup, diğeri olmayanlar işaretlenir.

	A	B	C	D	E	F
A						
B						
C	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
D	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
F			$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

(B,A) için

$\delta(B,0):A$

$\delta(A,0):B$

AB işaretli, bir şey yapma

$\delta(B,1):D$

$\delta(A,1):C$

DC işaretli, bir şey yapma

(D,C) için

$\delta(D,0):E$

$\delta(C,0):E$

EE tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(D,1):F$

$\delta(C,1):F$

FF tabloda yok, bir şey yapma

(E,C) için

$\delta(E,0):E$

$\delta(C,0):E$

EE tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(E,1):F$

$\delta(C,1):F$

FF tabloda yok, bir şey yapma

(E,D) için

$\delta(E,0):E$

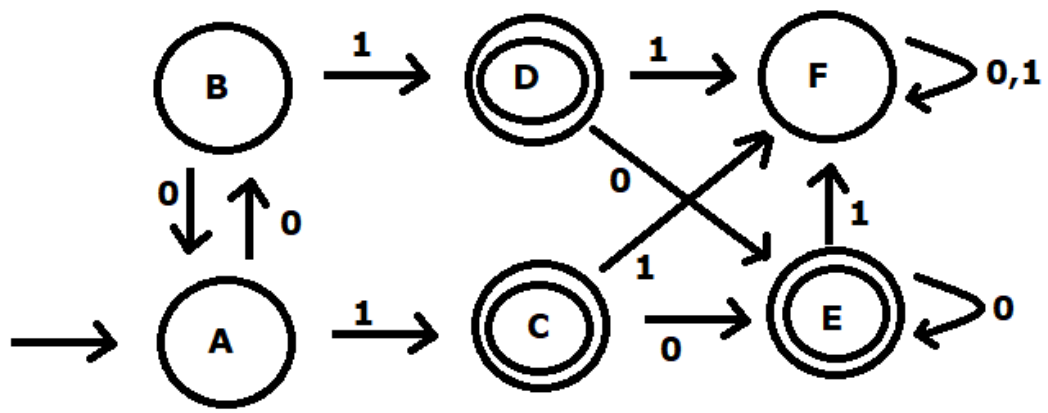
$\delta(D,0):E$

EE tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(E,1):F$

$\delta(D,1):F$

FF tabloda yok, bir şey yapma

	A	B	C	D	E	F
A						
B						
C	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
D	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
F			$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

(F,A) için

$\delta(F,0) : F$

$\delta(A,0) : B$

FB işaretli, bir şey yapma

$\delta(F,1) : F$

$\delta(A,1) : C$

FC işaretli, dolayısıyla FA işaretliyoruz

(F,B) için

$\delta(F,0) : F$

$\delta(B,0) : A$

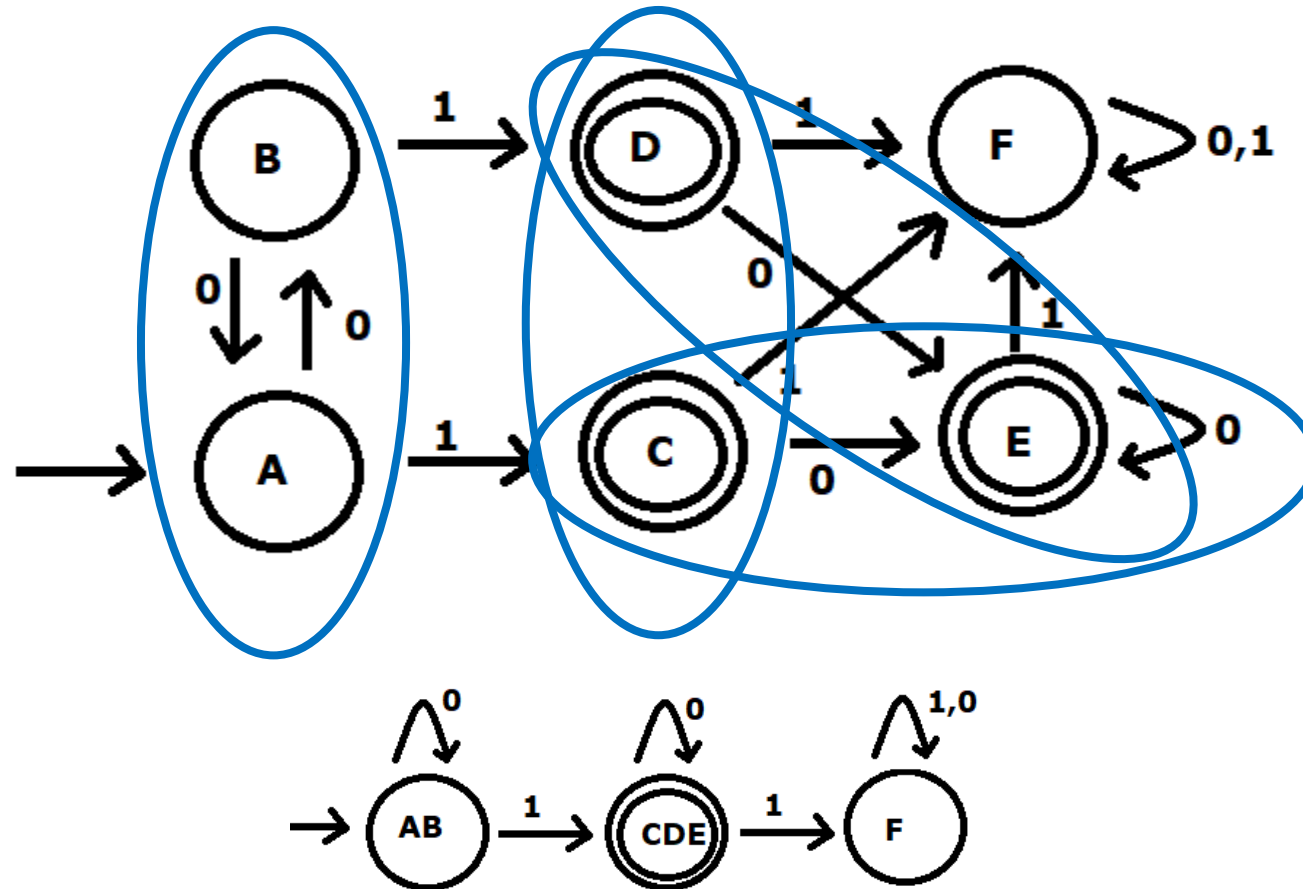
FA tabloda işaretli, dolayısıyla FB işaretliyoruz

$\delta(F,1) : F$

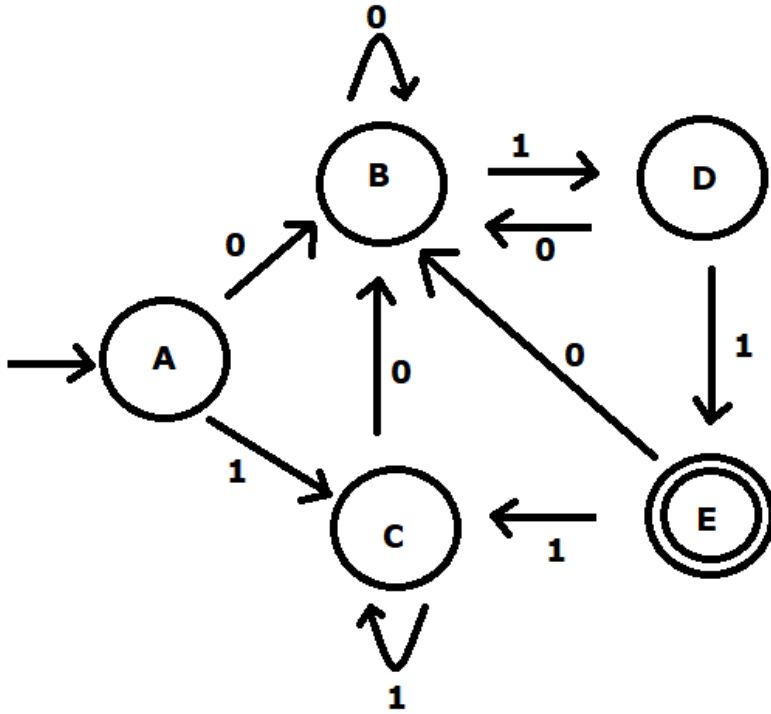
$\delta(B,1) : D$

	A	B	C	D	E	F
A						
B						
C	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
D	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$				
F	$\sqrt{2}$	$\sqrt{2}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

İşaretlenmemiş olan ikilileri birleştiriyoruz. (A,B) (D,C) (E,C) (E,D)

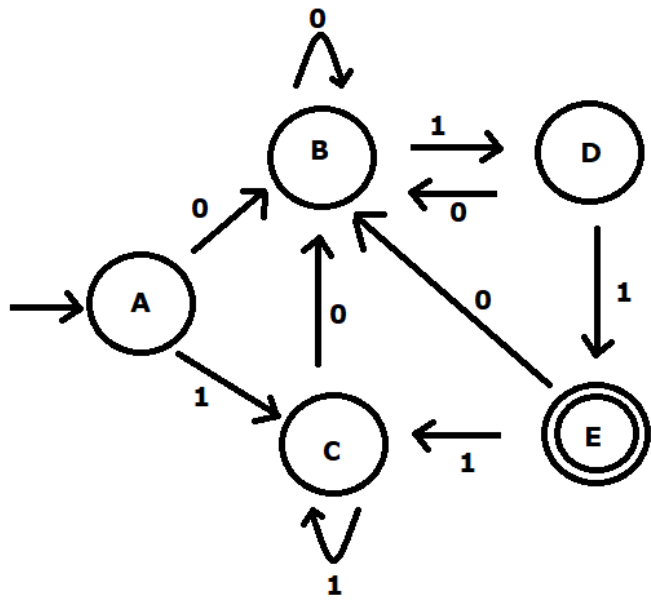

Örnek 2

	A	B	C	D	E
A					
B					
C					
D					
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

Çiftlerden biri son durum olup, diğeri olmayanlar işaretlenir.

	A	B	C	D	E
A					
B					
C					
D	$\sqrt{2}$				
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

(B,A) için

$\delta(B,0):B$
 $\delta(A,0):B$

BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(B,1):D$
 $\delta(A,1):C$

DC işaretli, bir şey yapma

(C,A) için

$\delta(C,0):B$
 $\delta(A,0):B$

BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(C,1):C$
 $\delta(A,1):C$

CC tabloda yok, bir şey yapma

(C,B) için

$\delta(C,0):B$
 $\delta(B,0):B$

BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(C,1):C$
 $\delta(B,1):D$

DC işaretli, bir şey yapma

(A,D) için

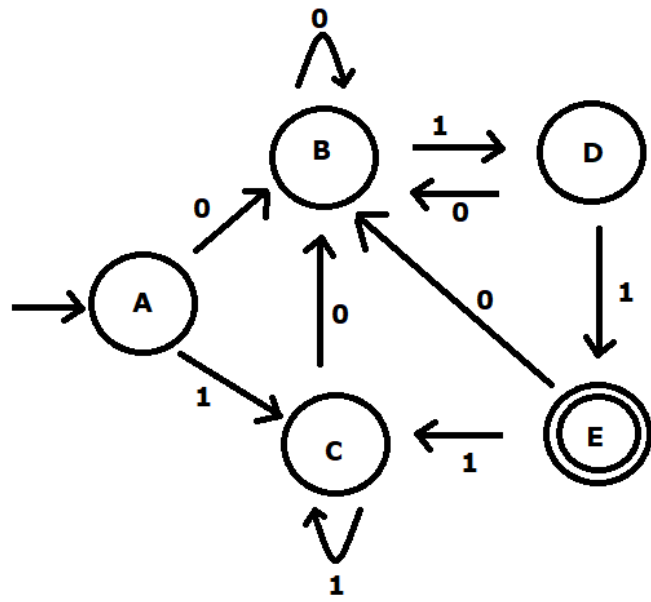
$\delta(A,0):B$
 $\delta(D,0):B$

BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(A,1):C$
 $\delta(D,1):E$

CE işaretli, dolayısıyla AD işaretliyoruz

	A	B	C	D	E
A					
B					
C					
D	$\sqrt{2}$	$\sqrt{2}$	$\sqrt{2}$		
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

(D,B) için

$\delta(D,0):B$

$\delta(B,0):B$

BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(D,1):E$

$\delta(B,1):D$

ED işaretli, dolayısıyla DB işaretliyoruz

(D,C) için

$\delta(D,0):B$

$\delta(C,0):B$

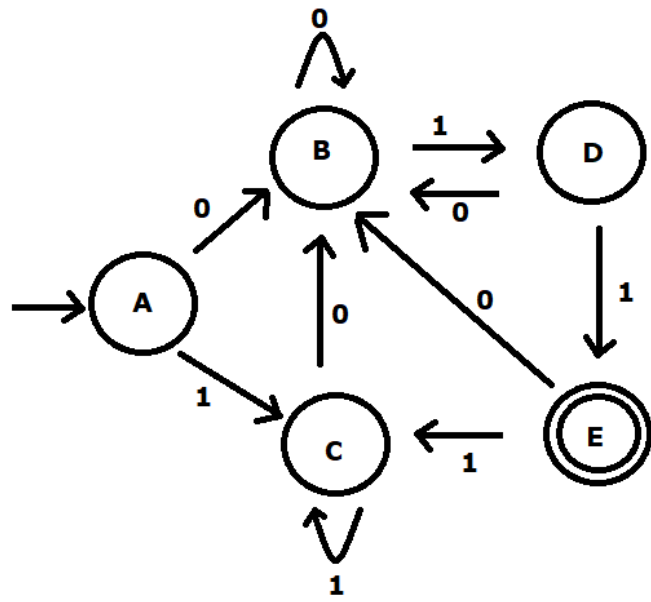
BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(D,1):E$

$\delta(C,1):C$

EC işaretli, dolayısıyla DC işaretliyoruz

1. TUR BİTTİ, 2. TURA BAŞLAYACAĞIZ

	A	B	C	D	E
A					
B	$\sqrt{3}$				
C		$\sqrt{3}$			
D	$\sqrt{2}$	$\sqrt{2}$	$\sqrt{2}$		
E	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	$\sqrt{1}$	

(A,B) için

$\delta(A,0):B$

$\delta(B,0):B$

BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(A,1):C$

$\delta(B,1):D$

CD bu sefer işaretli, dolayısıyla AB işaretliyoruz

(A,C) için

$\delta(A,0):B$

$\delta(C,0):B$

BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(A,1):C$

$\delta(C,1):C$

CC tabloda yok, bir şey yapma

(B,C) için

$\delta(B,0):B$

$\delta(C,0):B$

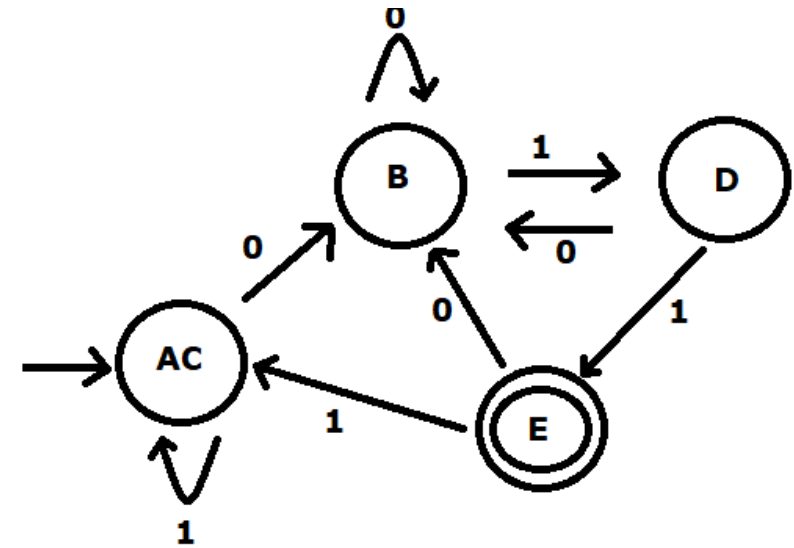
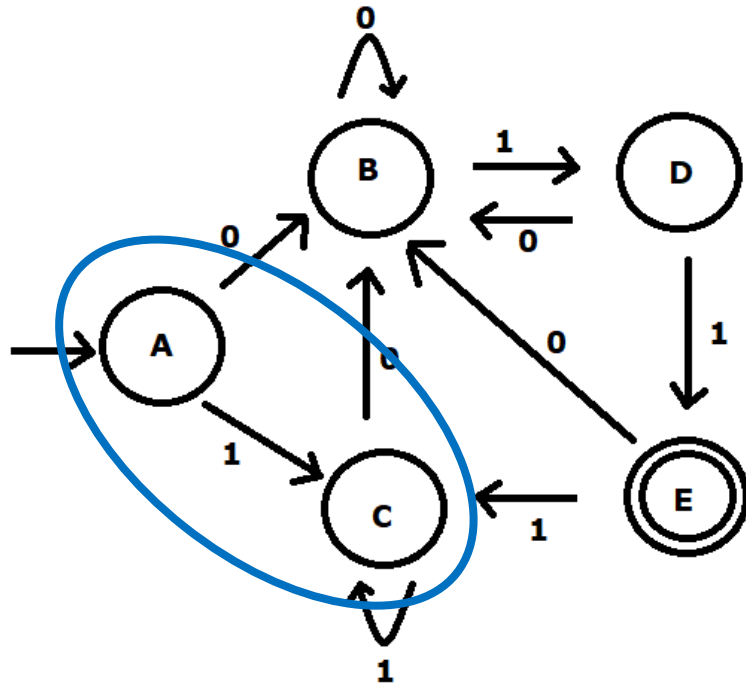
BB tabloda yok, bir şey yapma

$\delta(B,1):D$

$\delta(C,1):C$

CD bu sefer işaretli, dolayısıyla BC işaretliyoruz

İşaretlenmemiş olan ikilileri birleştiriyoruz. (A,C) B D E

Epsilon NFA

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

ϵ - NFA

$\epsilon \rightarrow$ boş sembol ifadeleri gösterir (λ ile de gösterilebilir)

NFA = $(Q, \Sigma, q_0, F, \delta)$

Q = Tüm durumlar kümesi = $\{A, B\}$

Σ = giriş (input) alfabesi = $\{0, 1\}$

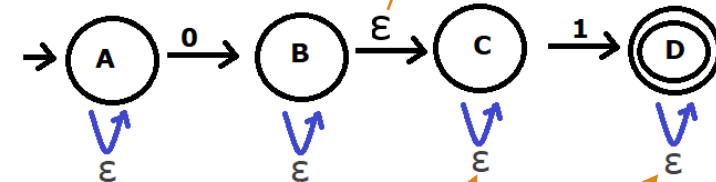
q_0 = başlangıç durumu = $\{A\}$

F = son durumlar kümesi = $\{B\}$

$\delta = Q \times \Sigma \rightarrow 2^Q$

$$\delta = Q \times \Sigma \cup \epsilon \rightarrow 2^Q$$

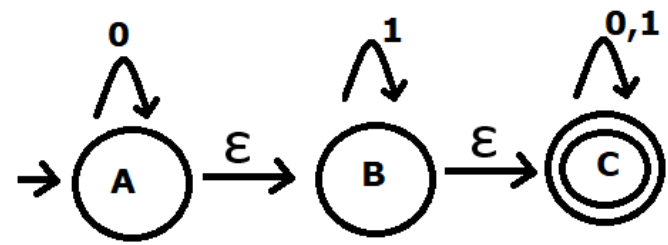
birleşim ϵ

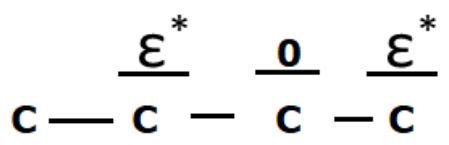
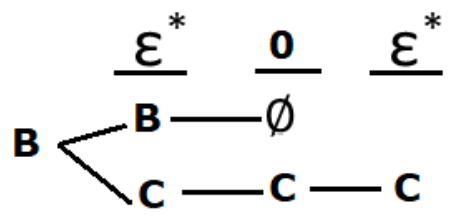
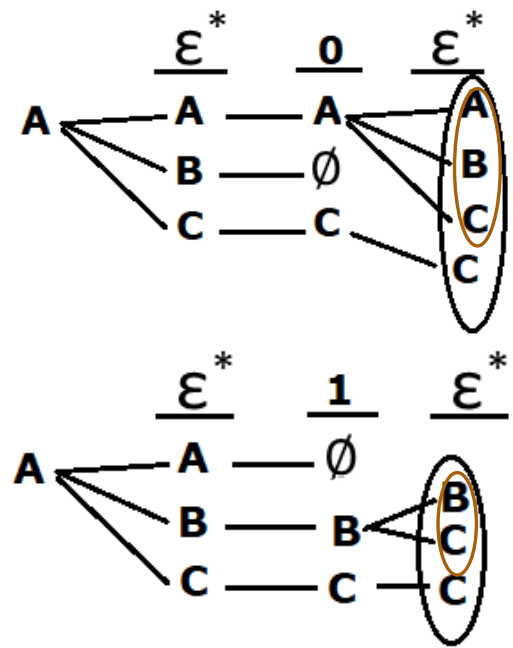
B hiçbir input gelmediği zaman C'ye gider

ϵ üzerindeki her durum kendisine gider

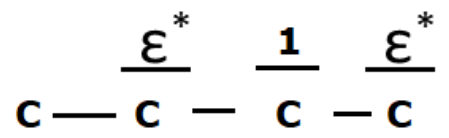
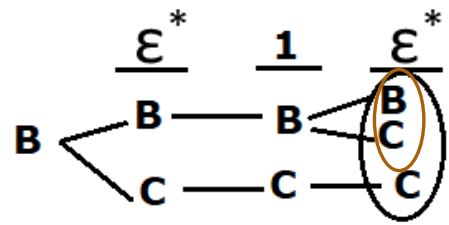
Örnek 1

ϵ^* : Bir durum üzerinden sadece ϵ ile erişilebilen tüm durumlardır.

	0	1
A	{A,B,C}	{B,C}
B	{C}	{B,C}
C	{C}	{C}

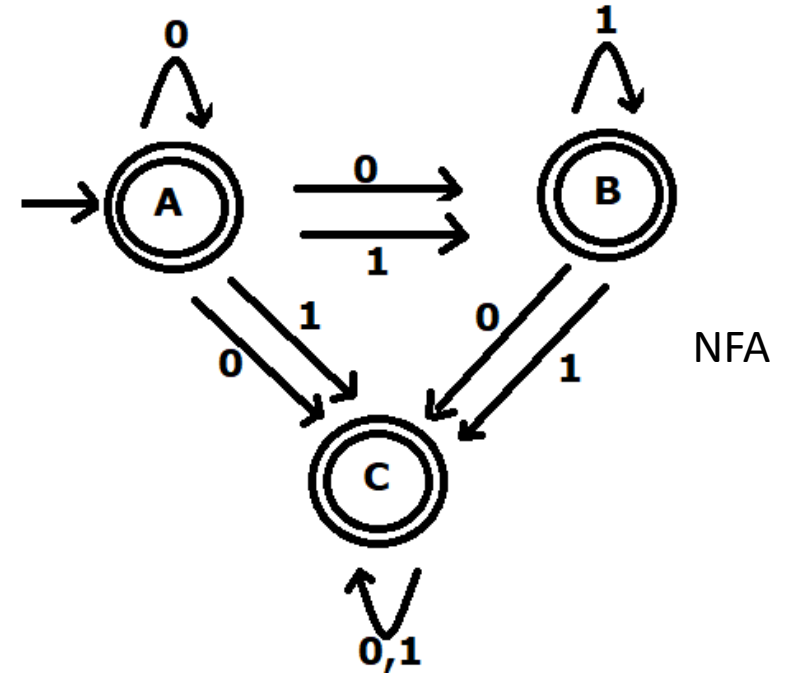

Son durumlar hesaplanırken,
C zaten son durum. C'ye ϵ üzerinden erişebilenlerde son durum olur (A,B)

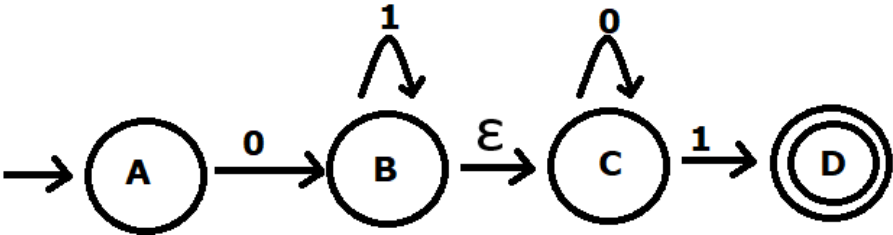
ϵ 'dan – NFA çevirimi

	0	1
A	{A,B,C}	{B,C}
B	{C}	{B,C}
C	{C}	{C}

Son durumlar hesaplanırken,
C zaten son durum. C'ye ϵ üzerinden
erişebilenlerde son durum olur (A,B)

Örnek 2

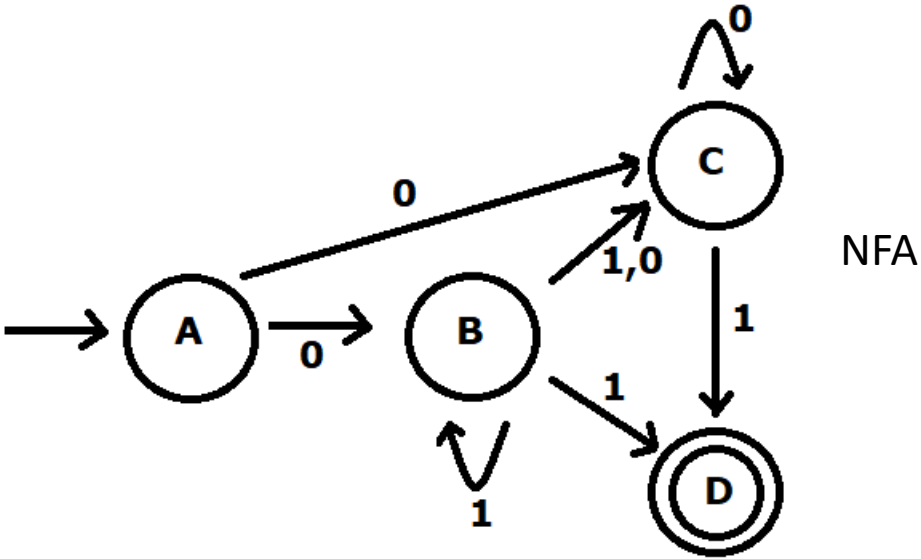

ϵ - NFA

	ϵ^*	0	ϵ^*
A	A	B	B C
B	B C	$\emptyset$ C	$\emptyset$ C
C	C	C	C
D	D	$\emptyset$	$\emptyset$

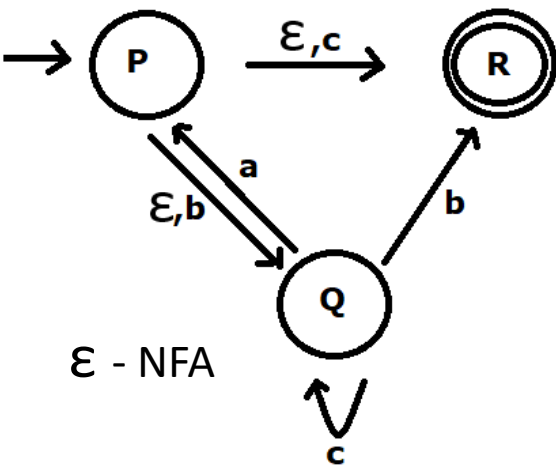
	ϵ^*	1	ϵ^*
A	A	$\emptyset$	$\emptyset$
B	B C	B D	B C D
C	C	D	D
D	D	$\emptyset$	$\emptyset$

	0	1
A	B,C	$\emptyset$
B	C	B,C,D
C	C	D
D	$\emptyset$	$\emptyset$

Örnek 3

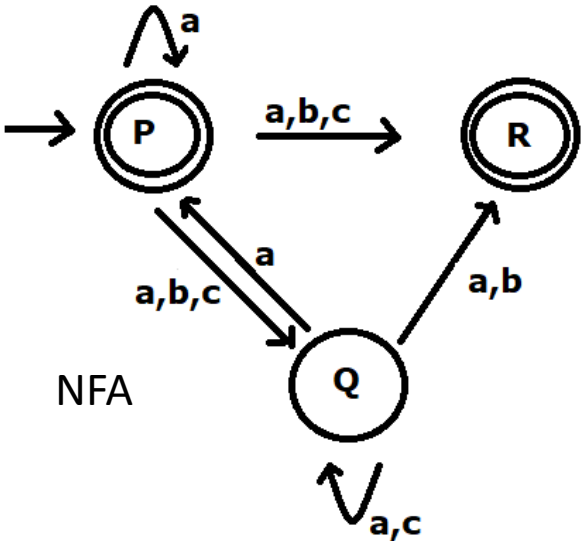

	ϵ^*	a	ϵ^*
P	P	$\emptyset$	$\emptyset$
	Q	P	P,Q,R
	R	$\emptyset$	$\emptyset$
Q	Q	P	P,Q,R
R	R	$\emptyset$	$\emptyset$

	ϵ^*	b	ϵ^*
P	P	Q	Q
	Q	R	R
	R	$\emptyset$	$\emptyset$
Q	Q	R	R
R	R	$\emptyset$	$\emptyset$

	ϵ^*	c	ϵ^*
P	P	R	R
	Q	Q	Q
	R	$\emptyset$	$\emptyset$
Q	Q	Q	Q
R	R	$\emptyset$	$\emptyset$

	a	b	c
P	P,Q,R	Q,R	R,Q
Q	P,Q,R	R	Q
R	$\emptyset$	$\emptyset$	$\emptyset$

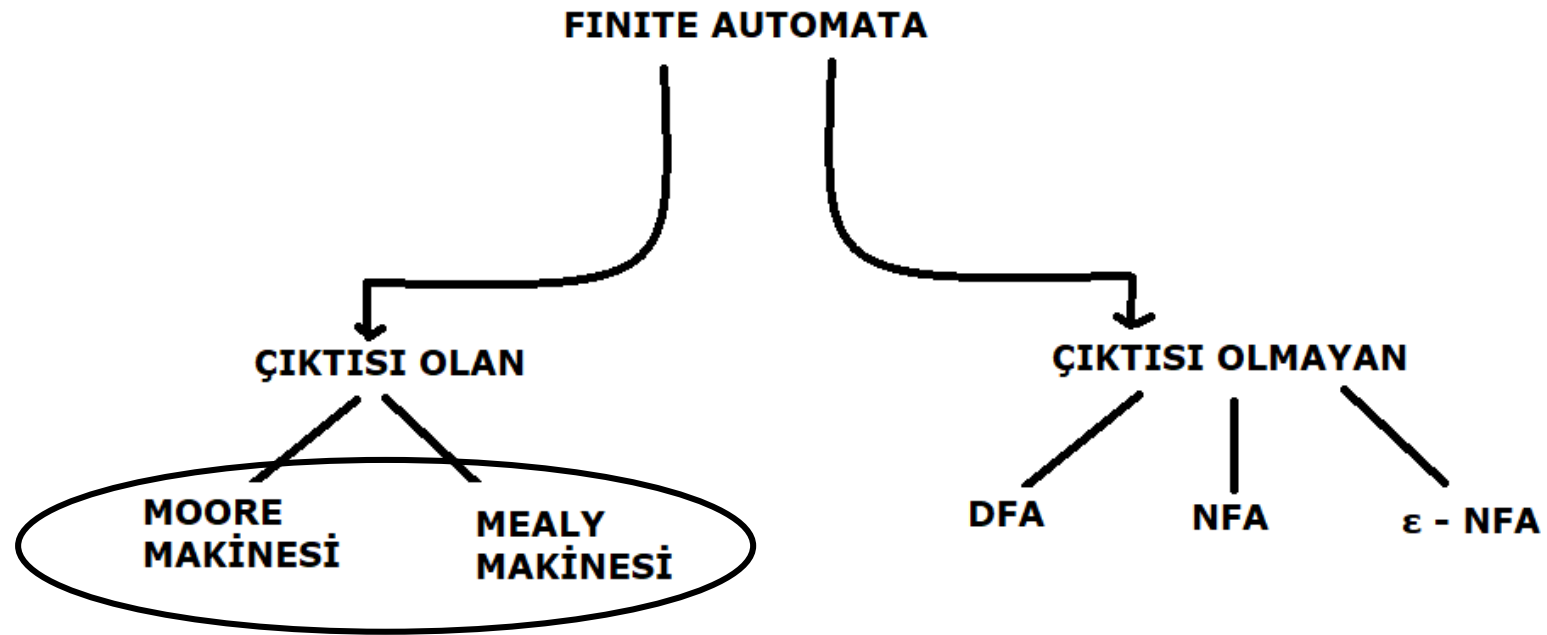
Mealy – Moore Makineleri

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Çıktısı olan Sonlu Durum Makineleri

Mealy – Moore Makineleri

MEALY MAKİNESİ
 $(Q, \Sigma, \Delta, \delta, \lambda, q_0)$

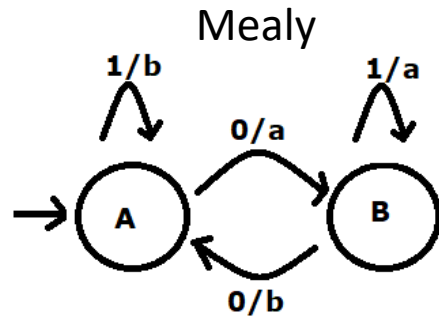
MOORE MAKİNESİ
 $(Q, \Sigma, \Delta, \delta, \lambda, q_0)$

$Q \times \Sigma \rightarrow \Delta$

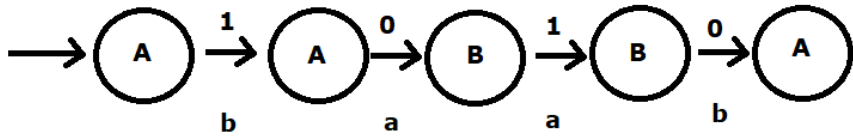
Q = son durumlar kümesi
 Σ = sonlu boş olmayan giriş alfabe kümesi
 Δ = çıkış alfabe kümesi
 δ = geçiş fonksiyonu $Q \times \Sigma \rightarrow Q$
 λ = çıkış fonksiyonu
 q_0 = başlangıç durumu

$Q \rightarrow \Delta$

Mealy – Moore Makineleri

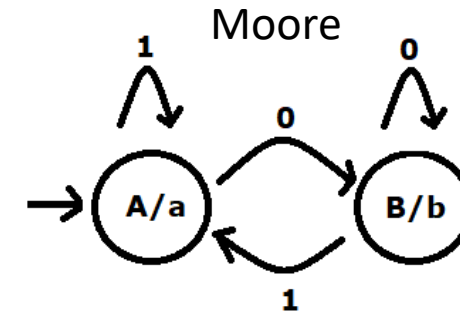

örn : 1 0 1 0

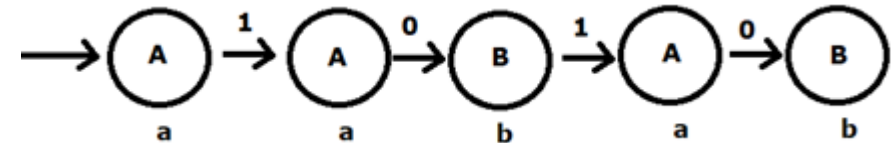

baab
 $n \rightarrow n$

giriş uzunluğu   çıkış uzunluğu

örn : 1 0 1 0

aabab
 $n \rightarrow n+1$

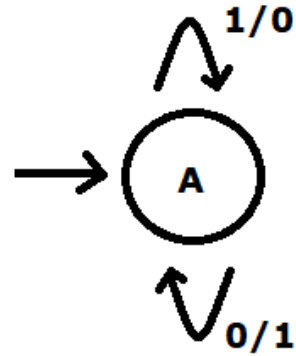
giriş uzunluğu   çıkış uzunluğu
(başlangıç durumundan dolayı)

Mealy Makinesi

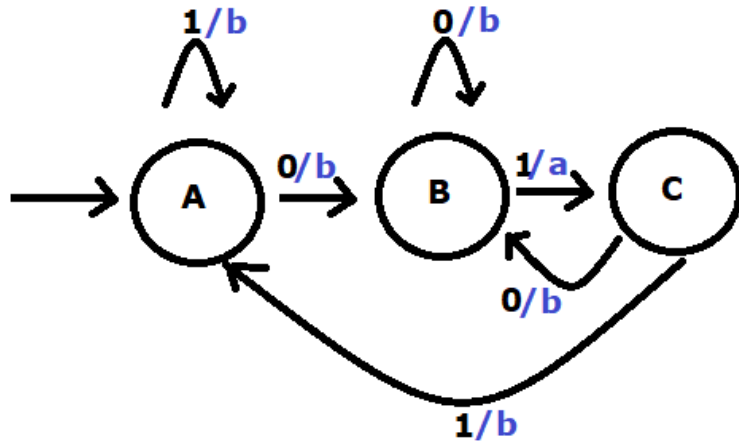
Örn : Herhangi bir binary input girişinin 1'e tümleyenini yapan mealy makinesini tasarlayınız.

1 0 1 0 0
0 1 0 1 1   1'e tümleme

Mealy Makinesi

Örn: içerisinde '01' geçen herhangi bir binary girişte, 'a' çıktısı veren makineyi tasarlayın

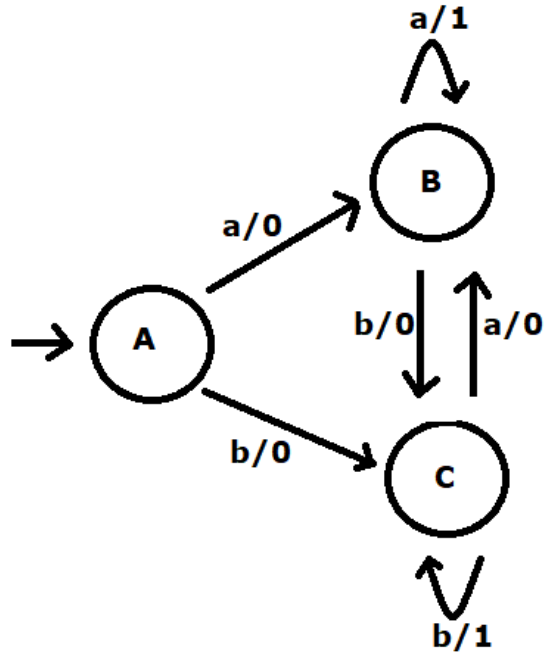
ilk başta DFA gibi tasarlıyoruz.

0110 → babb

1000 → bbbb

Mealy Makinesi

Örn: $\Sigma = \{a,b\}$ alfabesinde 'aa' veya 'bb' içeren giriş geldiğinde 1 basan makineyi tasarlayın.

aaa → 011
aab → 010

Mealy Makinesi

Örn : Herhangi bir binary girişin 2'ye tümleyenini yapan makineyi yapınız.

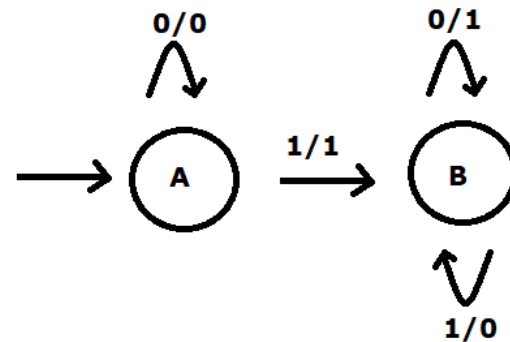
$$2\text{'ye tümleyen} = 1\text{'e tümleyen} + 1$$

* sondan başlayarak ilk 1 görene kadar aynı, 1'i gördükten sonra tersini alınız

1 0 1 0 0 $\rightarrow$ 0 1 1 0 0

1 1 1 0 0 $\rightarrow$ 0 0 1 0 0

1 1 1 1 1 $\rightarrow$ 0 0 0 0 1

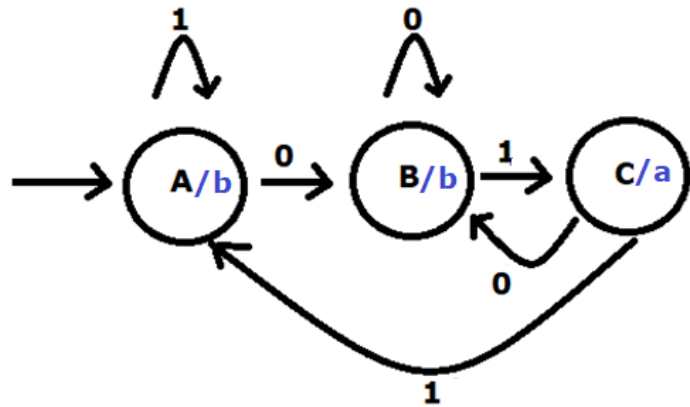

1	0	1	0	0
B	B	A	A	A
0	1	1	0	0

* sondan başlayarak düşünerek

Moore Makinesi

Örn: içerisinde '01' geçen herhangi bir binary girişte, 'a' çıktısı veren makineyi tasarlayın

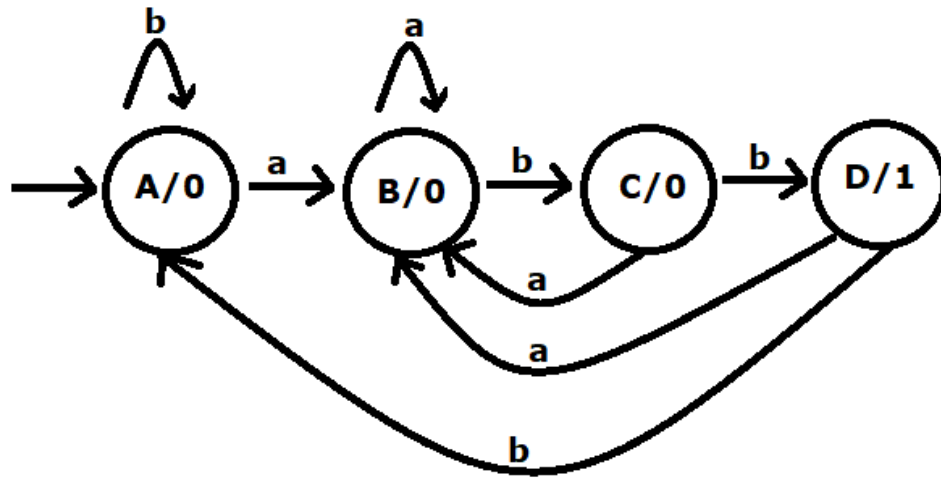
ilk başta DFA gibi tasarlıyoruz.

giriş	→	0	1	1	0	
durum	→	A	B	C	A	B
çıkı	→	b	b	a	b	b

giriş	→	0	1	0	1	
durum	→	A	B	C	B	C
çıkı	→	b	b	a	b	a

Moore Makinesi

Örn : $\Sigma=\{a,b\}$ giriş alfabesinde 'abb' sıralamasının kaç defa geçtiğini sayan Moore makinesini tasarlayın. $\Delta=\{0,1\}$

ilk başta DFA gibi tasarlıyoruz.

Moore Makinesi

Aşağıda geçiş tablosu ve çıktıları verilmiş Moore Makinesi için giriş alfabesi $\Sigma=\{a,b\}$ ve çıkış alfabesi $\Delta=\{0,1\}$ 'dir. Verilen giriş sıralamalarına göre çıktıları yazınız.

durumlar	a	b	çıktılar
→q0	q1	q2	0
q1	q2	q3	0
q2	q3	q4	1
q3	q4	q4	0
q4	q0	q0	0

	a	a	b	a	b
q0	q1	q2	q4	q0	q2
0	0	1	0	0	1

---

	a	b	b	b
q0	q1	q3	q4	q0
0	0	0	0	0

---

	a	b	a	b	b
q0	q1	q3	q4	q0	q2
0	0	0	0	0	1

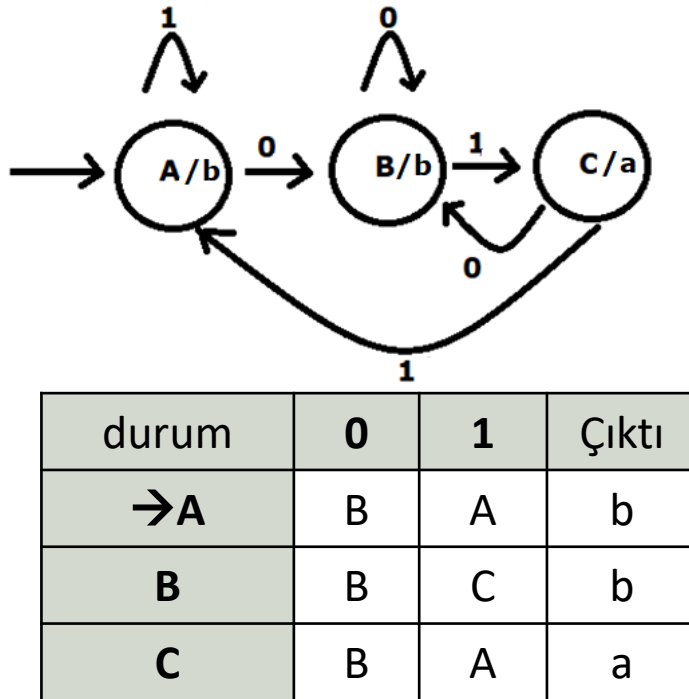
Mealy $\leftrightarrow$ Moore Çevirimleri

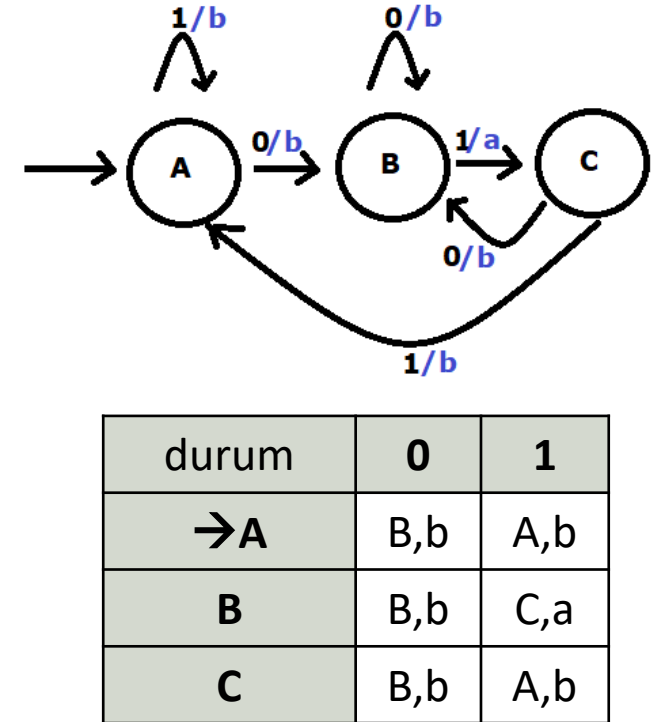
DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Moore → Mealy çevirimi

içerisinde '01' geçen herhangi bir binary girişte, 'a' çıktısı veren Moore makinesini eşdeğeri olan Mealy Makinesine çevirin.

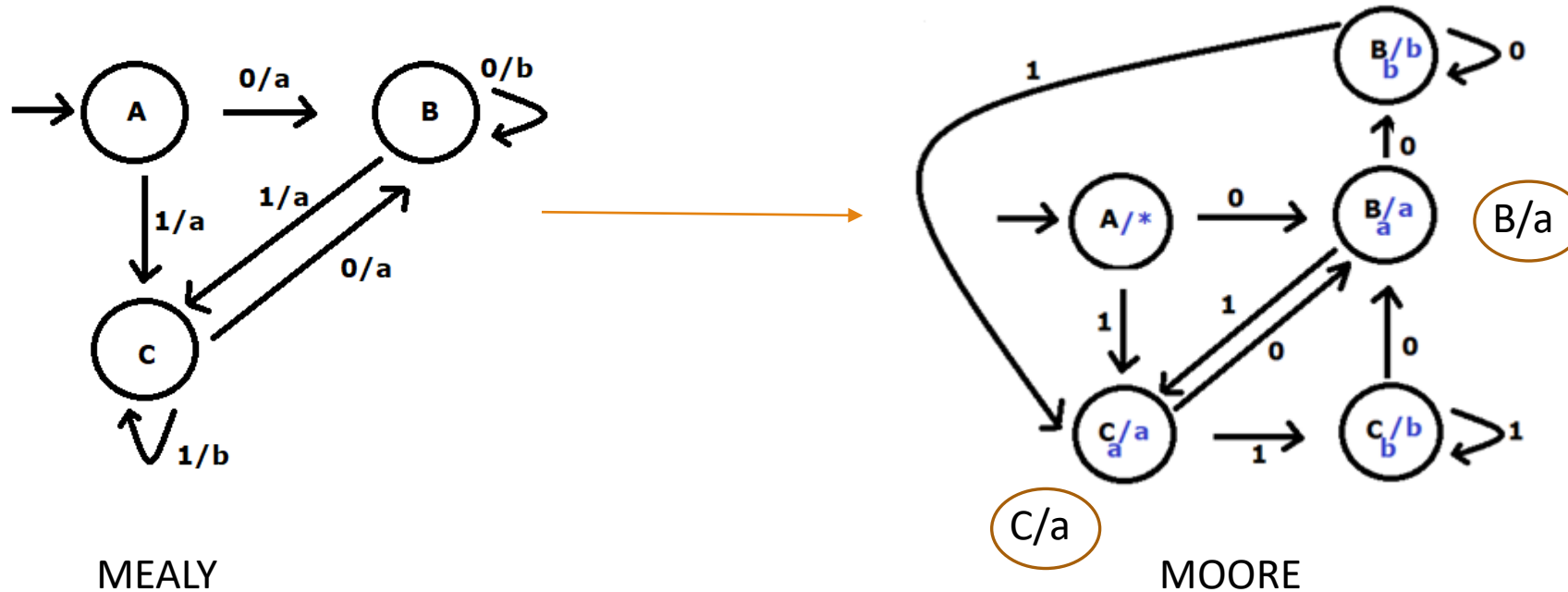

gittiği durumdaki
output değerini
geçiş yazıyoruz.

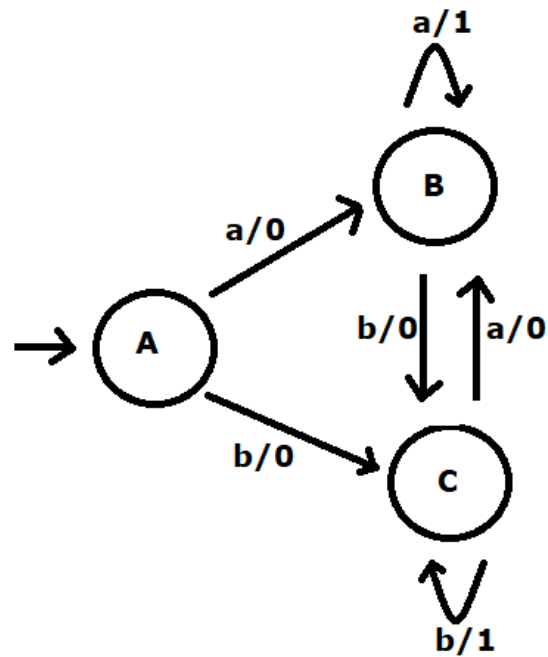
Mealy $\rightarrow$ Moore Çevirimi

Aşağıdaki Mealy Makinesini Moore makinesine çeviriniz. $\Sigma=\{0,1\}$ $\Delta=\{a,b\}$

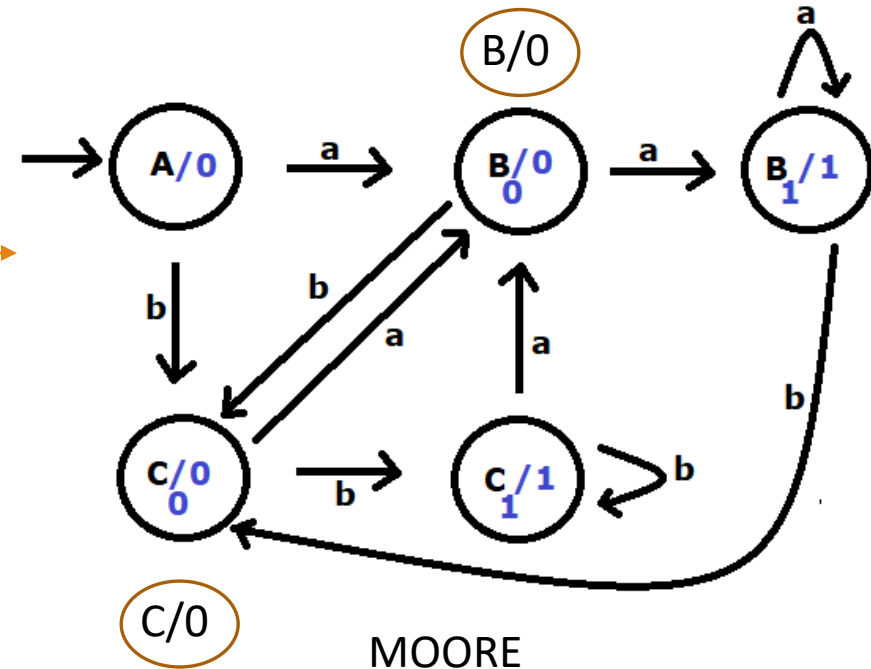

Mealy $\rightarrow$ Moore Çevirimi

Örn: $\Sigma = \{a,b\}$ alfabesinde 'aa' veya 'bb' içeren giriş geldiğinde 1 basan Mealy Makinesini Moore Makinesine çevirin. $\Delta = \{0,1\}$

MEALY

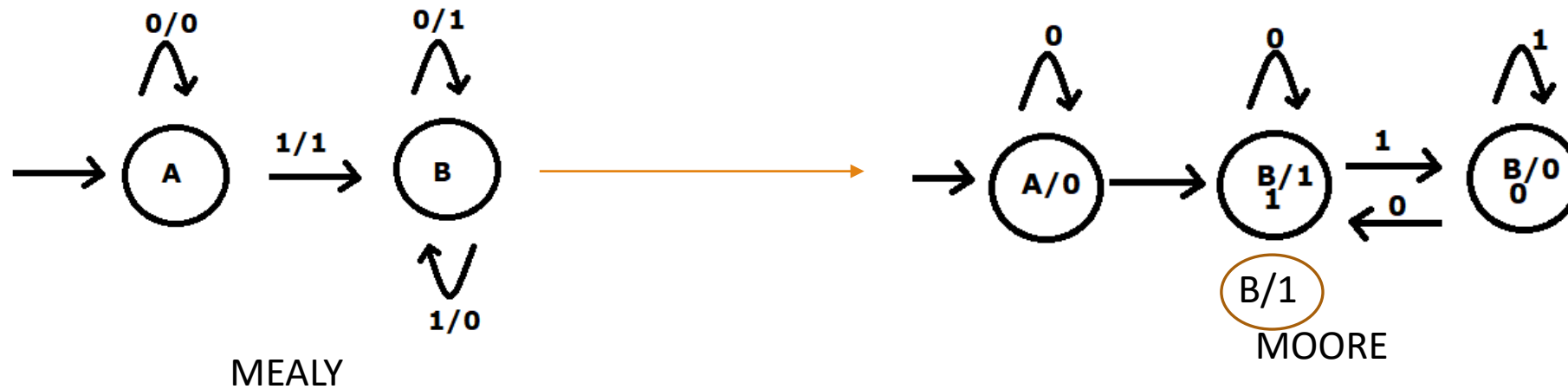

MOORE

Mealy $\rightarrow$ Moore Çevirimi

Herhangi bir binary girişin 2'ye tümleyenini yapan Mealy makinesini Moore makinesine çeviriniz.

Düzenli İfadeleri (Regex)

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Düzenli İfadeler (Regular Expressions)

Düzenli ifadeler (regular expressions) programlama dillerinin temel bir parçası olup, bütün dillerde aynı söz dizimi (syntax) geçerlidir. Genel olarak, bir string'in bazı özel karakterler kullanılarak kısa yoldan ve esnek biçimde tanımlanmasını sağlar.

Düzenli ifadeler sayesinde doğrulama, arama yapma ve yer değiştirme gibi işlemler kolayca yapılabilir.

Düzenli ifadeler tarafından kabul edilen dillere düzenli diller (regular languages) denir.

Düzenli İfadeler

Örnek 1 : $\{0, 1, 2\}$ 0 veya 1 veya 2

$$R = 0 + 1 + 2$$

$$R = 0 \mid 1 \mid 2$$

Örnek 2: $\{abb, a, b, bba\}$

$$R = abb + a + b + bba$$

Örnek 3: $\{\epsilon, 0, 00, 000, \dots\}$

$$R = 0^*$$

Örnek 4: $\{1, 11, 111, 1111, \dots\}$

$$R = 1^+$$

$\Sigma = \{a, b\}$ kümesinde

Örnek 5: İki boyutlu stringleri kabul eden dil

$$L = \{aa, ab, ba, bb\}$$

$$R = aa + ab + ba + bb$$

$$= a(a+b) + b(a+b)$$

$$= (a+b)(a+b)$$

Örnek 6: en az iki boyutlu stringleri kabul eden dil

$$L = \{aa, ab, ba, bb, aaa, \dots\}$$

$$R = (a+b)(a+b)(a+b)^*$$

Örnek 7: en fazla iki boyutlu stringleri kabul eden dil

$$L = \{\epsilon, a, b, aa, ab, ba, bb\}$$

$$R = \epsilon + a + b + aa + ab + ba + bb$$

$$= (\epsilon + a + b)(\epsilon + a + b)$$

Düzenli İfadelerde Özellikler

$$1) \emptyset + R = R$$

$$2) \epsilon R = R \epsilon = R$$

$$3) \epsilon^* = \epsilon \text{ ve } \emptyset^* = \epsilon$$

$$4) R + R = R$$

$$5) R^* R^* = R^*$$

$$6) R R^* = R^* R = R^+$$

$$7) (R^*)^* = R^*$$

$$8) \epsilon + R R^* = \epsilon + R^* R = R^*$$

$$9) (PQ)^* P = P(QP)^*$$

$$10) (P+Q)^* = (P^* Q^*)^* = (P^* + Q^*)^*$$

$$11) (P+Q)R = PR + QR$$

$$R(P+Q) = RP + RQ$$

$$12) R = Q+RP \rightarrow R = QP^* \text{ (Arden Teoremi)}$$

ispat: R yerine denklemde Q+RP koyalım

$$R = Q + RP$$

$$R = Q + (Q+RP) P$$

$$R = Q + QP + RPP$$

$$= Q + QP + (Q+RP)PP$$

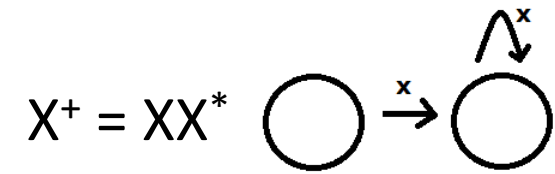
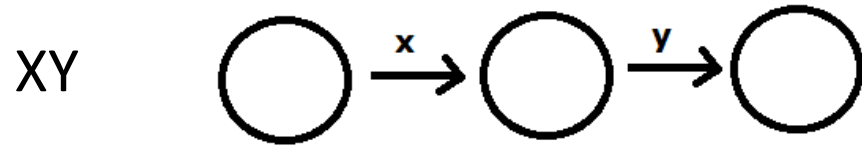
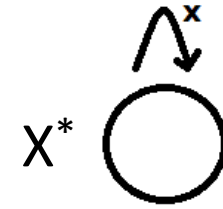
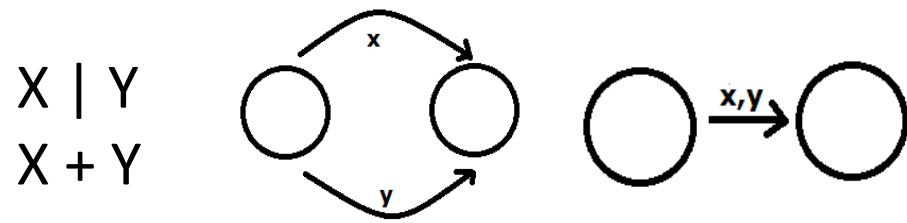
$$= Q + QP + QPP + RPPP$$

.....

$$= Q (\epsilon + P + PP + PPP + \dots)$$

$$= QP^*$$

Düzenli İfadeden Sonlu Otomata Çevirim

Örnekler

ab^*a

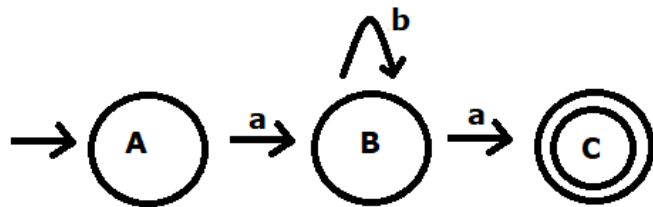
aa

aba

abba

abbba

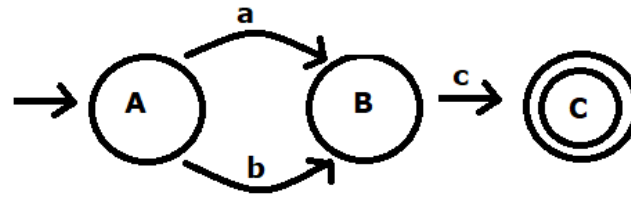
....

$(a \mid b)c$

ac

bc

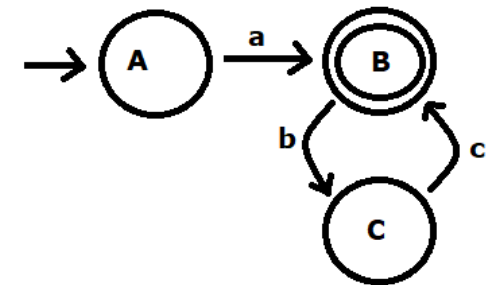
$a(bc)^*$

a

abc

abcbcb

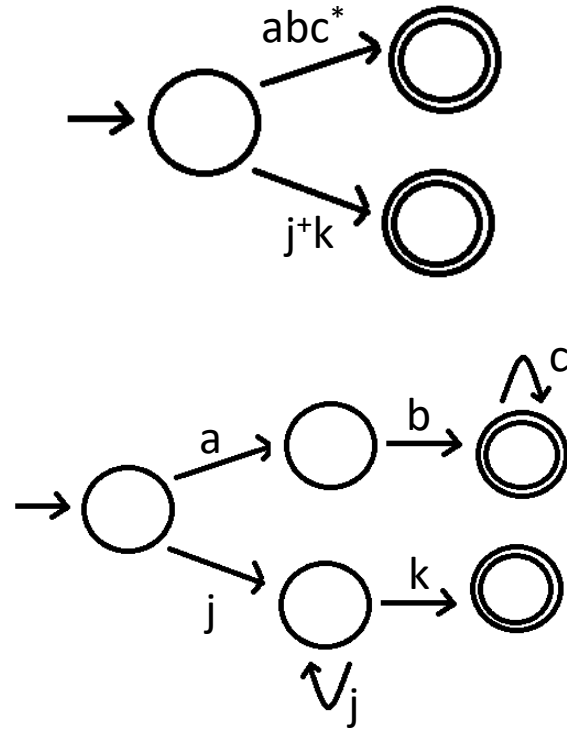
....

Örnekler

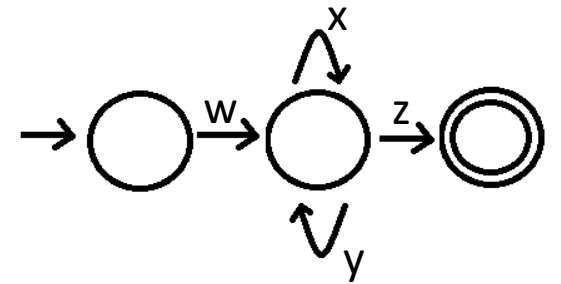
$abc^* \mid j^+k$

ab
abc
abcccc
jk
jjk
jjjk

$w(x \mid y)^*z$

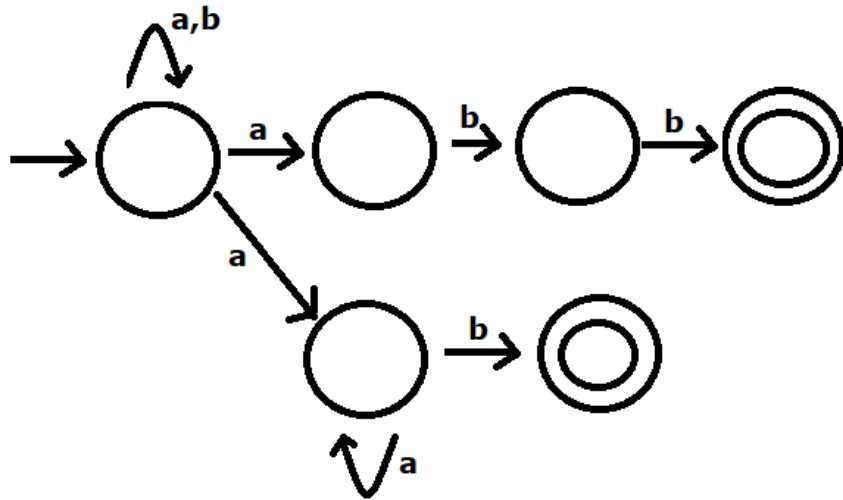
wz
wxz
wyz
wxxz
wxyz
wxyxz

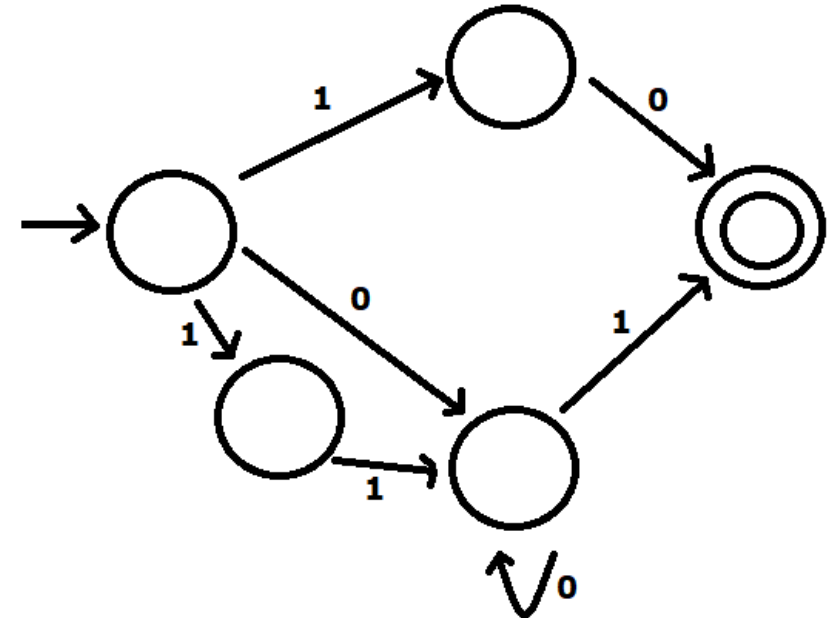

Örnekler

$(a|b)^* (abb|a^+b)$

$10 + (0+11)0^*1$

Düzenli Gramerler İçerik Bağımsız Diller (CFG)

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Düzenli Gramerler

Gramer dört bileşen ile ifade edilir. $G=(V, T, S, P)$

V = değişkenler kümesi (non-terminaller)

T = terminaller kümesi

S = başlangıç sembolü

P = terminaller ve non-terminaller için yapım (production) kuralları

$\alpha \rightarrow \beta$ şeklinde olup $\alpha, \beta \in (V \cup T)$

Düzenli Gramerler

Right Linear Grammer

$$A \rightarrow x B$$

$$A \rightarrow x$$

$$A, B \in V \text{ ve } x \in T$$

(non-terminal sembol sağda)

$$\text{Örn : } S \rightarrow abS \mid b$$

Left Linear Grammer

$$A \rightarrow B x$$

$$A \rightarrow x$$

$$A, B \in V \text{ ve } x \in T$$

(non-terminal sembol solda)

$$\text{Örn : } S \rightarrow Sab \mid b$$

Düzenli Gramerler

$G = (\{S, A, B\}, \{a, b\}, S, \{S \rightarrow AB, A \rightarrow a, B \rightarrow b\})$

$V = \{S, A, B\}$

$T = \{a, b\}$

$S = S$

$P = S \rightarrow AB, A \rightarrow a, B \rightarrow b$

$S \rightarrow AB$

$\rightarrow aB$

$\rightarrow ab$

Düzenli Diller

Bir gramerden türetilebilen bütün stringlere, o gramerin dili denir.

$G = (\{S, A\}, \{a, b\}, S, \{S \rightarrow aAb, aA \rightarrow aaAb, A \rightarrow \epsilon\})$

$S \rightarrow \underline{a}Ab$	($S \rightarrow aAb$ kuralı)
$\rightarrow aa\underline{A}bb$	($aA \rightarrow aaAB$ kuralı)
$\rightarrow aaaAbbb$	($A \rightarrow \epsilon$ kuralı)
$\rightarrow aaabbb$	

$$L(G) = \{a^n b^n \mid n > 0\}$$

Düzenli Diller

$G = (\{S, A, B\}, \{a, b\}, S, \{S \rightarrow AB, A \rightarrow aA \mid a, B \rightarrow bB \mid b\})$

$S \rightarrow AB$
 $\rightarrow ab$

$S \rightarrow AB$
 $\rightarrow aAbB$
 $\rightarrow aabb$

$S \rightarrow AB$
 $\rightarrow aAb$
 $\rightarrow aab$

$S \rightarrow AB$
 $\rightarrow abB$
 $\rightarrow abb$

$L(G) = \{ab, a^2b^2, a^2b, ab^2, \dots\}$
 $= \{a^m b^n \mid m > 0, n > 0\}$

İçerik Bağımsız Diller

Context Free Languages(CFG)

Dört bileşen ile ifade edilir. $G=(V, \Sigma, S, P)$

V = değişkenler kümesi (non-terminaller)

Σ = semboller kümesi (terminaller)

S = başlangıç sembolü

P = terminaller ve non-terminaller için yapım (production) kuralları

$A \rightarrow a$, $a = \{V \cup \Sigma\}^*$ ve $A \in V$

İçerik Bağımsız Diller

Bir string ifadenin gramere dahil olup olmadığını bulmak için

1. start sembolü ile başlayıp, verilen string ifadeye en yakın işlem seçilir
2. Değişkenler uygun işlem kuralları ile değiştirilir. String ifade oluşturulana kadar veya hiçbir işlem kalmayınca kadar devam edilir.

İçerik Bağımsız Diller

$S \rightarrow 0B \mid 1A$, $A \rightarrow 0 \mid 0S \mid 1AA \mid \epsilon$, $B \rightarrow 1 \mid 1S \mid 0BB$ gramerinin 00110101 stringini ürettiğini gösteriniz.

$S \rightarrow 0B$	(string 00110101 olduğu için, 0 ile başlayan kural seçildi) ($S \rightarrow 0B$)
$0B \rightarrow 00BB$	(stringin ikinci karakteri 0 olduğu için) ($B \rightarrow 0BB$)
$00BB \rightarrow 001B$	($B \rightarrow 1$)
$001B \rightarrow 0011S$	($B \rightarrow 1S$)
$0011S \rightarrow 00110B$	($S \rightarrow 0B$)
$00110B \rightarrow 001101S$	($B \rightarrow 1S$)
$001101S \rightarrow 0011010B$	($S \rightarrow 0B$)
$0011010B \rightarrow 00110101$	($B \rightarrow 1$)

Derivation (parse) Tree

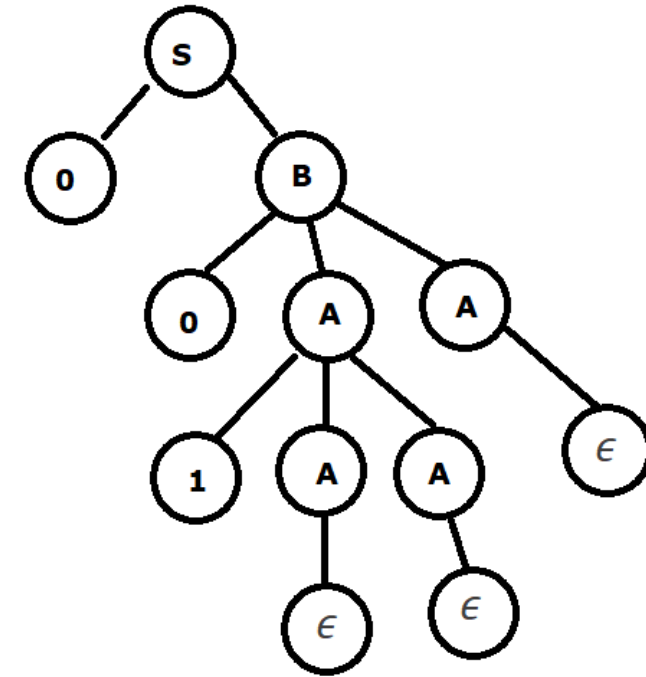

$G=(V, T, S, P)$ $S \rightarrow 0B$, $A \rightarrow 1AA | \epsilon$, $B \rightarrow 0AA$

kök düğüm (root vertex) : başlangıç sembolü

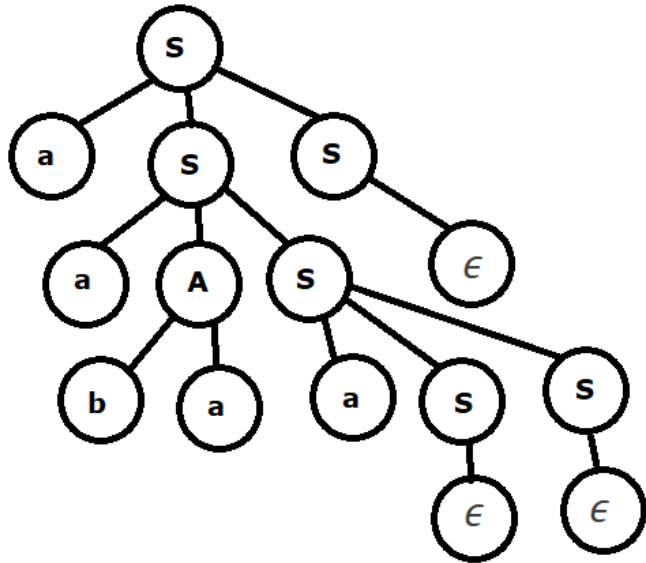
düğüm (vertex) : non-terminal semboller

yaprak (leaves) : terminal semboller yada ϵ

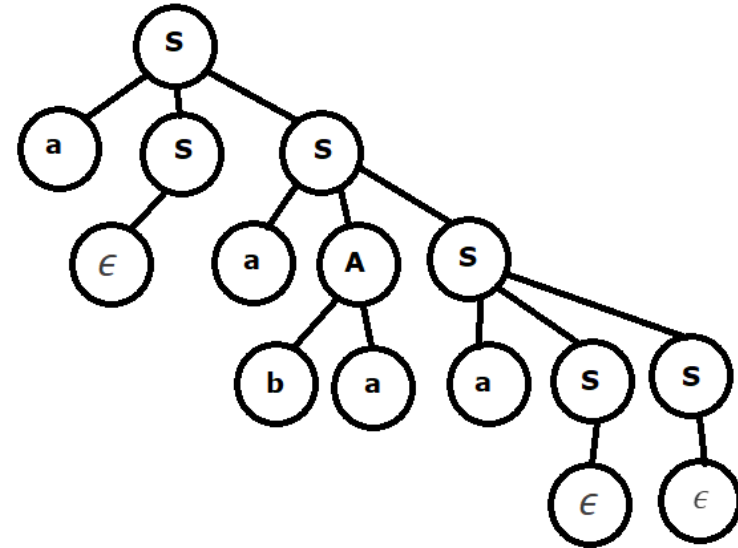

Left Derivation – Right Derivation

$S \rightarrow aAS \mid aSS \mid \epsilon$, $A \rightarrow SbA \mid ba$ kurallarında aabaa için parse tree

left derivation tree

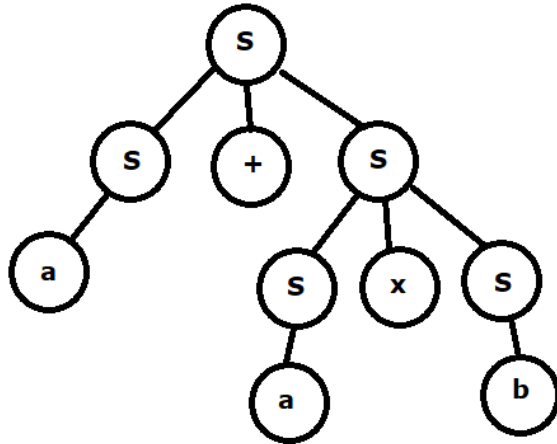
right derivation tree

Belirsiz (ambiguous) Gramer

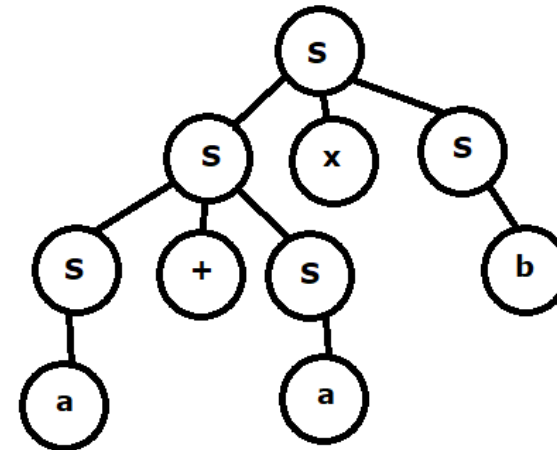
$G = (\{S\}, \{a, b, +, x\}, P, S)$ $S \rightarrow S+S \mid SxS \mid a \mid b$

string : a+axb

$S \rightarrow S+S$
 $\rightarrow a+S$
 $\rightarrow a+SxS$
 $\rightarrow a+axS$
 $\rightarrow a+axb$

$S \rightarrow SxS$
 $\rightarrow S+SxS$
 $\rightarrow a+SxS$
 $\rightarrow a+axS$
 $\rightarrow a+axb$

Pushdown Automata (PDA)

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Pushdown Automata

PDA, yığını (stack) olan bir NFA gibidir

$$M = Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z, F$$

Q = durumlar kümesi

Σ = giriş alfabesi

Γ = yığın alfabesi

δ = geçiş fonksiyonu

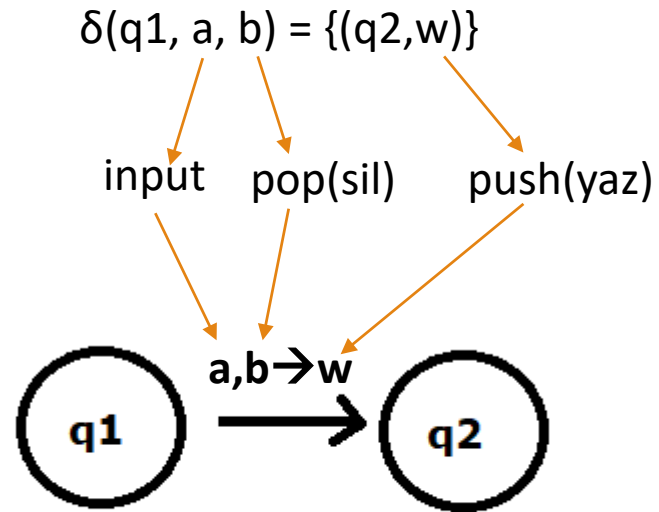
q_0 = başlangıç durumu

Z = yığın sembolü (\$)

F = son durum

Pushdown Automata

Bitiş durumu son durumda ve stack boş ise string kabul edilir.

Örnek

$$\begin{aligned} M &= Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, Z, F \\ &= (\{q_0, q_1, q_2, q_3\}, \{a, b, c\}, \{A\}, \delta, q_0, \$, \{q_2, q_3\}) \end{aligned}$$

$$\delta(q_0, b, \lambda) = \{(q_1, \lambda)\}$$

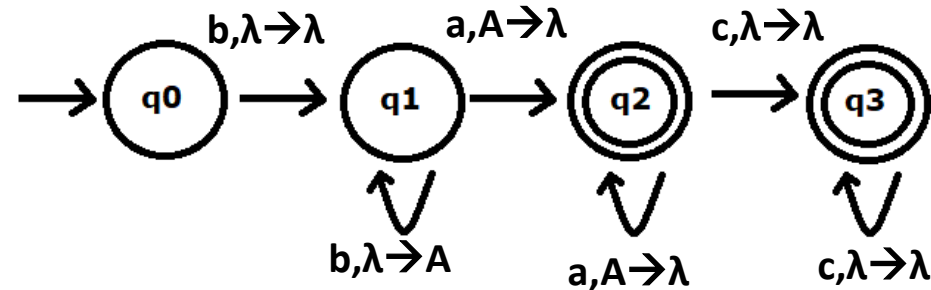
$$\delta(q_1, b, \lambda) = \{(q_1, A)\}$$

$$\delta(q_1, a, A) = \{(q_2, \lambda)\}$$

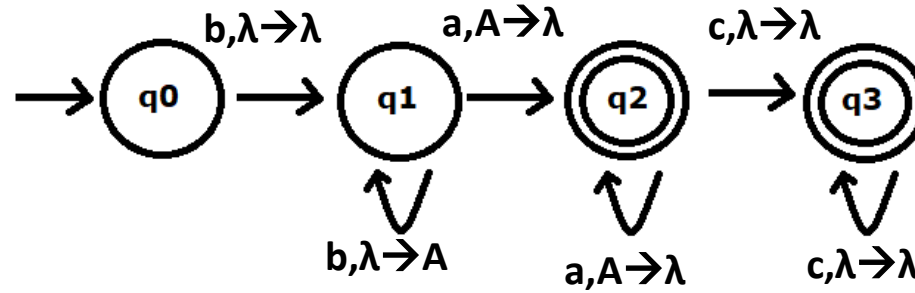
$$\delta(q_2, a, A) = \{(q_2, \lambda)\}$$

$$\delta(q_2, c, \lambda) = \{(q_3, \lambda)\}$$

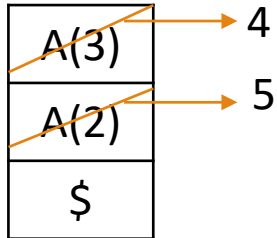
$$\delta(q_3, c, \lambda) = \{(q_3, \lambda)\}$$

Örnek - devam

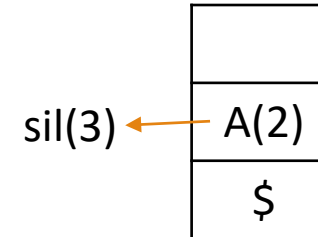
bbbaacc

- b - 1) boş (λ sil, λ yaz)
- b - 2) A yaz
- b - 3) A yaz
- a - 4) A sil (en üstteki)
- a - 5) A sil (ortadaki)
- c - 6) boş (λ sil, λ yaz)
- c - 7) boş (λ sil, λ yaz)

Bitiş durumu son durum ve stack boş.
Kabul edilir.

bbaac

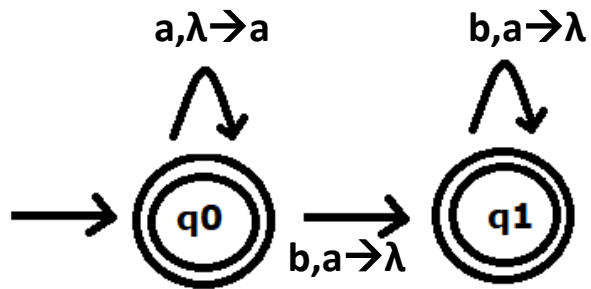

- b - 1) boş (λ sil, λ yaz)
- b - 2) A yaz
- a - 3) A sil
- a - 4) A sil (yığında yok)

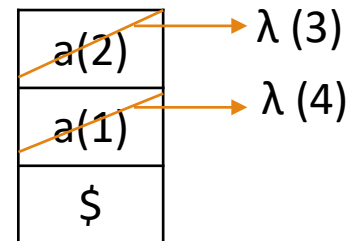
Kabul edilmez

Örnek

$$M = \{a^n b^n : n \geq 0\}$$

aabb

Bitiş durumu son durum ve stack boş.
Kabul edilir.

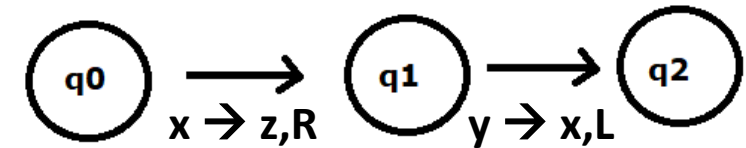
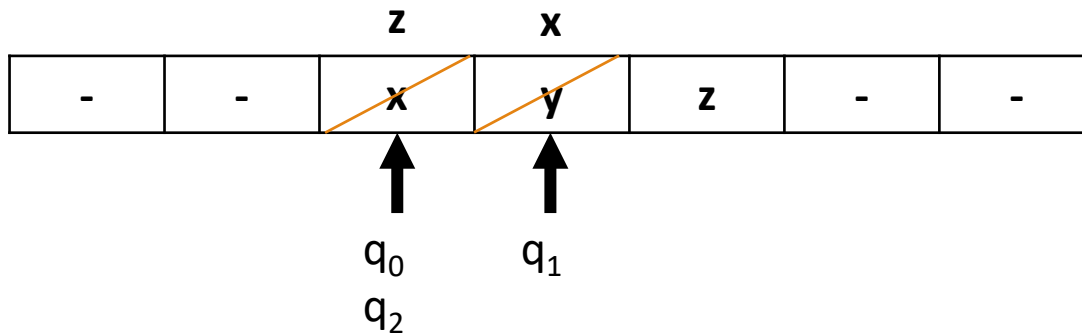
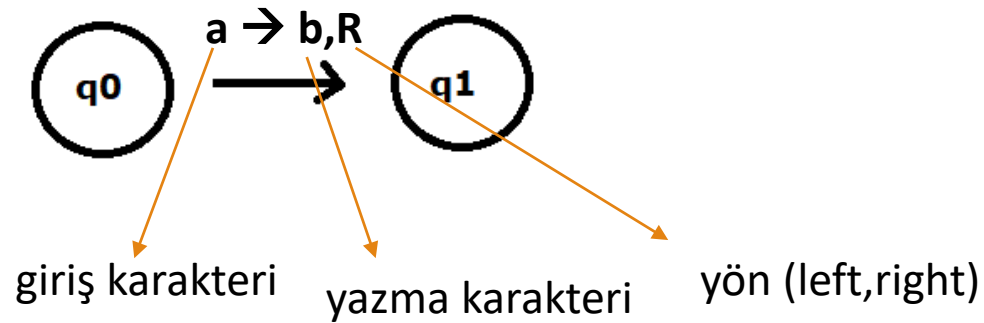
Turing Makinesi

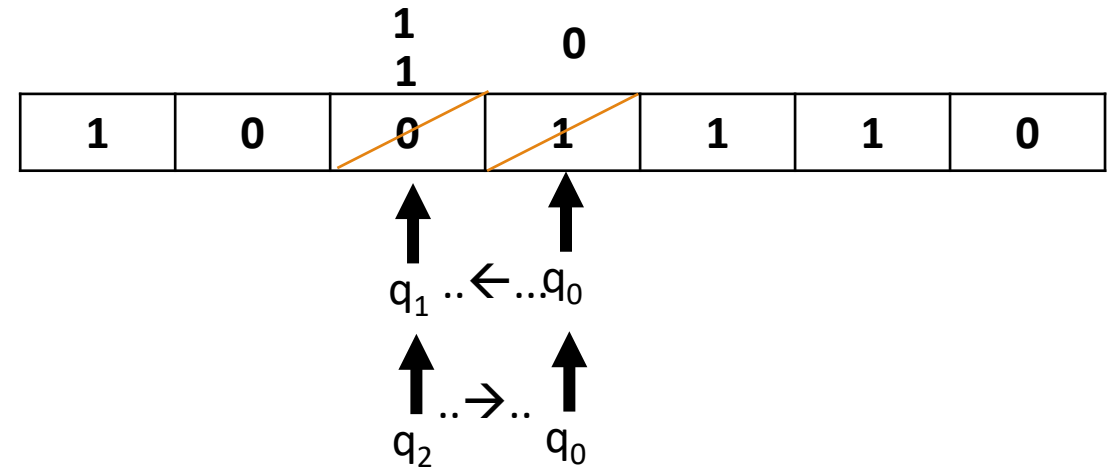
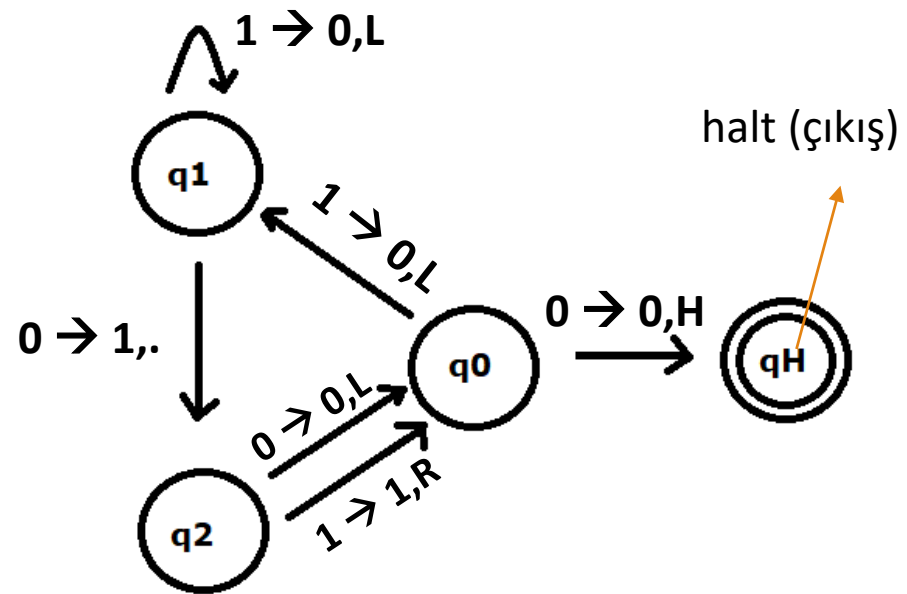
DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Turing Makinesi

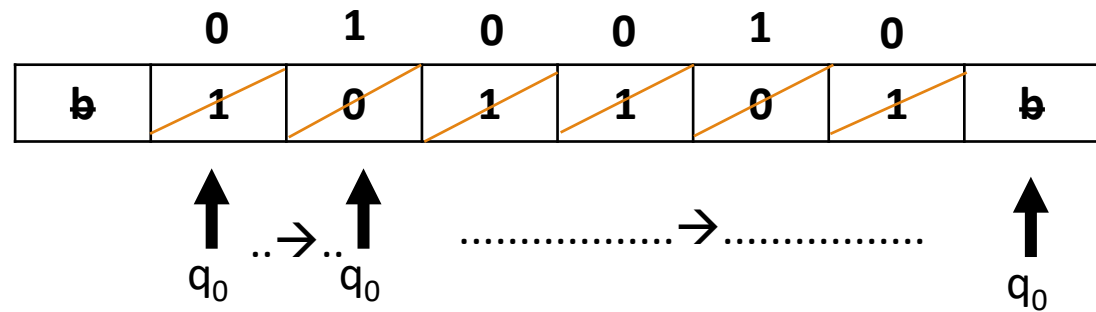
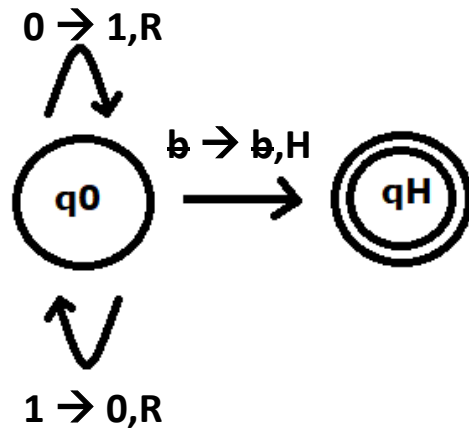
Turing Makinesi, random access memory kullanılır.

Örnek

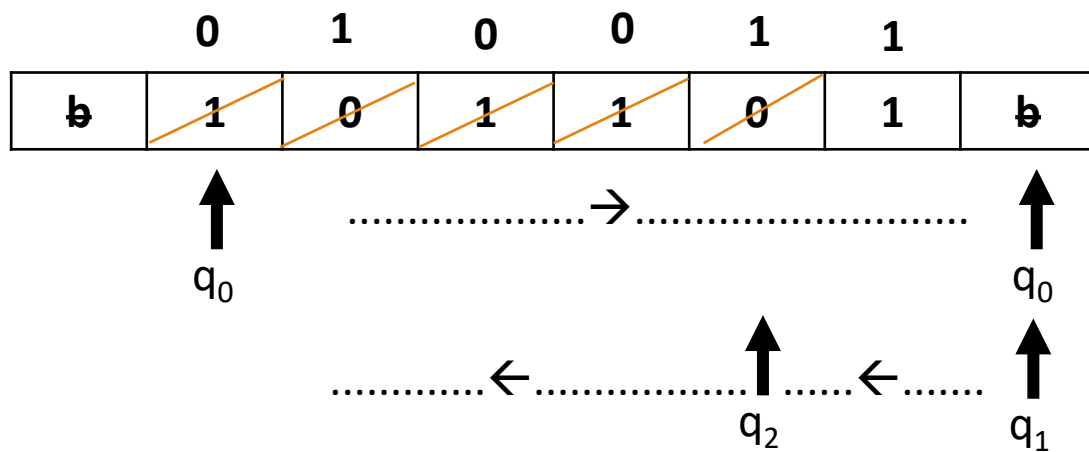

Örn: 1'e tümleyen

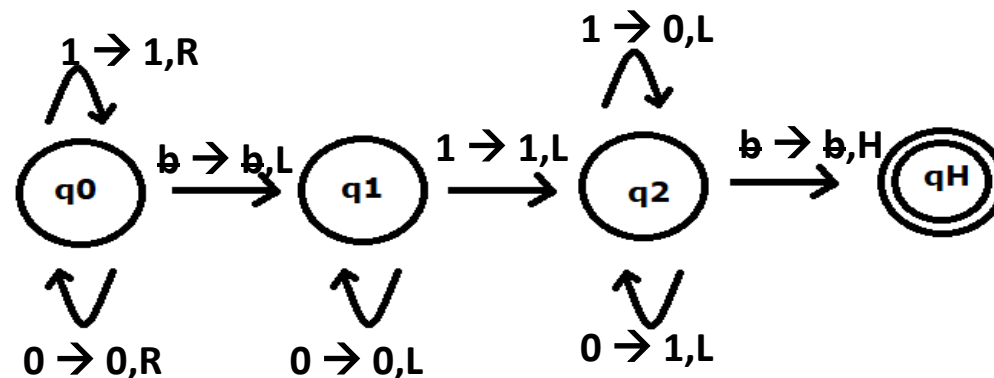

$$\begin{aligned}\delta(q_0, 0) &= (q_0, 1, R) \\ \delta(q_0, 1) &= (q_0, 0, R) \\ \delta(q_0, \text{b}) &= (q_0, \text{b}, \text{halt})\end{aligned}$$

Örn: 2'e tümleyen

$\delta(q_0, 1) = (q_0, 1, R)$
 $\delta(q_0, 0) = (q_0, 0, R)$
 $\delta(q_0, \text{b}) = (q_1, \text{b}, L)$
 $\delta(q_1, 0) = (q_0, 0, L)$
 $\delta(q_1, 1) = (q_2, 1, L)$
 $\delta(q_2, 0) = (q_2, 1, L)$
 $\delta(q_2, 1) = (q_2, 0, L)$
 $\delta(q_2, \text{b}) = (q_2, \text{b}, \text{halt})$

Chomsky Hiyerarşisi

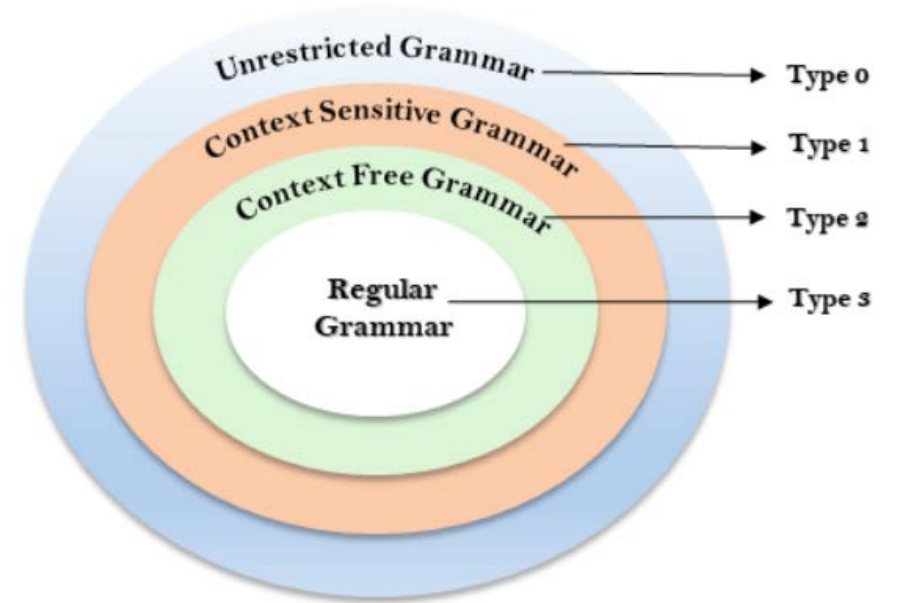

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

Chomsky Hiyerarşisi

Chomsky Hiyerarşisi, farklı makine tarafından kabul edilen dil sınıfını temsil eder.

- Type 0 – Sınırsız Dilbilgisi
- Type 1 – İçerik Duyarlı Dilbilgisi
- Type 2 – İçerik Bağımsız Dilbilgisi
- Type 3 – Düzenli Dilbilgisi

Type 0 Dilbilgisi

Tip 0 dilbilgisi kısıtlanmamış dilbilgisi olarak bilinir. Bu tür dillerin dilbilgisi kurallarında herhangi bir kısıtlama yoktur. Bu diller Turing makineleri tarafından verimli bir şekilde modellenenir.

Örneğin:

$bAa \rightarrow aa$

$S \rightarrow s$

Tip 1 Dilbilgisi

- Tip 1 dilbilgisi, içerik duyarlı dilbilgisi olarak tanımlanır.
- İçerik duyarlı dilbilgisi, üretim kurallarının sol tarafında birden fazla simgeye sahip olabilir.
- Sol taraftaki sembol sayısı, sağ taraftaki sembol sayısını geçmemelidir.
- A bir başlangıç sembolü olmadıkça $A \rightarrow \varepsilon$ formunun kuralına izin verilmez. Herhangi bir kuralın sağ tarafında meydana gelmez.
- Tip 1 dilbilgisi Tip 0 olmalıdır. Tip 1'de Üretim $V \rightarrow T$ şeklindedir. V'deki sembol sayısı T'den küçük veya ona eşittir.

Örneğin:

$S \rightarrow AT$

$T \rightarrow xy$

$A \rightarrow a$

Tip 2 Dilbilgisi

Tip 2 Dilbilgisi, İçerik Bağımsız Dilbilgisi olarak bilinir. İçerik bağımsız diller, İçerik bağımsız dilbilgisi (CFG) ile temsil edilebilecek dillerdir. Tip 2 tip 1 olmalıdır. Üretim kuralı şu şekildedir

$$A \rightarrow \alpha$$

Burada A, herhangi bir terminal olmayan ve terminaller ile terminal olmayanların herhangi bir kombinasyonudur.

Örneğin:

$$A \rightarrow aBb$$

$$A \rightarrow b$$

$$B \rightarrow a$$

Tip 3 Dilbilgisi

Tip 3 Dil Bilgisi düzenli bilgisi olarak bilinir. Düzenli diller, düzenli ifadeler kullanılarak tanımlanabilen dillerdir. Bu diller NFA veya DFA tarafından modellenenebilir.

Tip 3 en kısıtlanmış dilbilgisidir. Tip 3 dilbilgisi Tip 2 ve Tip 1 olmalıdır.

Tip 3 formu şu şekildedir :

$$V \rightarrow T^* V / T^*$$

Örneğin:

$$A \rightarrow xy$$

Genel Gösterim

Grammar	Languages	Automaton	Production rules (constraints)*	Examples ^[3]
Type-0	Recursively enumerable	Turing machine	$\alpha A \beta \rightarrow \delta$ (no constraints)	$L = \{w w \text{ describes a terminating Turing machine}\}$
Type-1	Context-sensitive	Linear-bounded non-deterministic Turing machine	$\alpha A \beta \rightarrow \alpha \gamma \beta$	$L = \{a^n b^n c^n n > 0\}$
Type-2	Context-free	Non-deterministic pushdown automaton	$A \rightarrow \alpha$	$L = \{a^n b^n n > 0\}$
Type-3	Regular	Finite state automaton	$A \rightarrow a$ and $A \rightarrow aB$	$L = \{a^n n \geq 0\}$
<p>* Meaning of symbols:</p> <ul style="list-style-type: none"> • a = terminal • A, B = non-terminal • $\alpha, \beta, \gamma, \delta$ = string of terminals and/or non-terminals <ul style="list-style-type: none"> • α, β, δ = maybe empty • γ = never empty 				

JLAP Kullanımı

DR. ŞAFAK KAYIKÇI

JFLAP

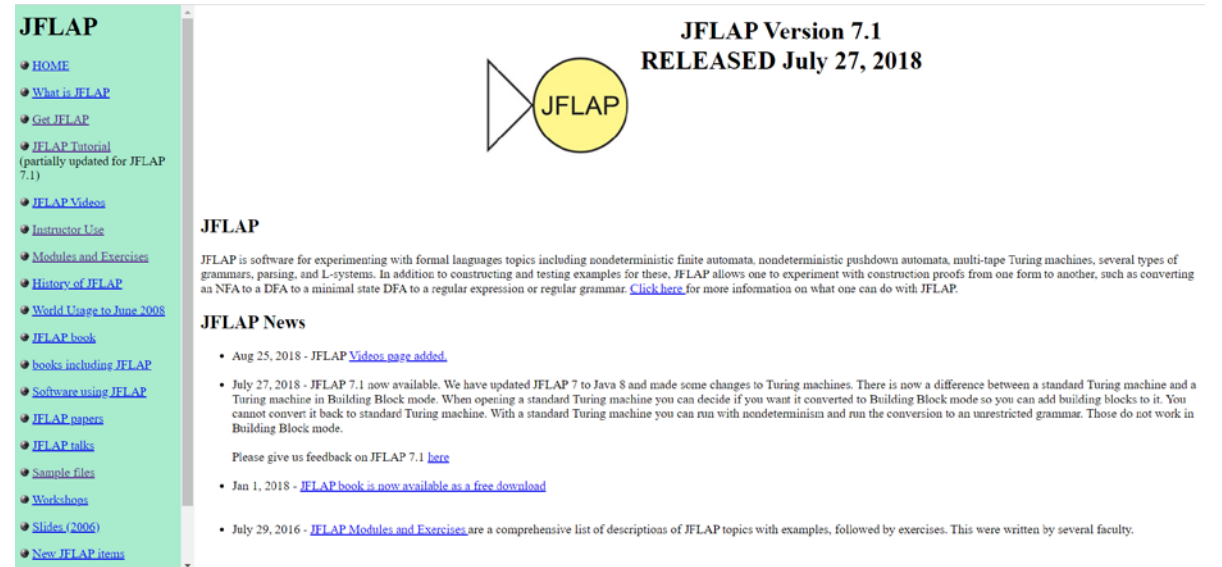
<http://www.jflap.org/>

download

<http://www.jflap.org/jflaptmp/>

tutorial

<http://www.jflap.org/tutorial/>

The screenshot shows the JFLAP website homepage. On the left is a green sidebar with a list of links: HOME, What is JFLAP, Get JFLAP, JFLAP Tutorial (partially updated for JFLAP 7.1), JFLAP Videos, Instructor Use, Modules and Exercises, History of JFLAP, World Usage to June 2008, JFLAP book, books including JFLAP, Software using JFLAP, JFLAP papers, JFLAP talks, Sample files, Workshops, Slides (2006), and New JFLAP items. The main content area has a white background. At the top right, it says 'JFLAP Version 7.1 RELEASED July 27, 2018' next to a logo consisting of a yellow circle with 'JFLAP' inside a black triangle. Below this, the 'JFLAP' section describes the software's capabilities. The 'JFLAP News' section contains several bullet points with dates and links to updates and feedback.

JFLAP

• HOME
• What is JFLAP
• Get JFLAP
• JFLAP Tutorial (partially updated for JFLAP 7.1)
• JFLAP Videos
• Instructor Use
• Modules and Exercises
• History of JFLAP
• World Usage to June 2008
• JFLAP book
• books including JFLAP
• Software using JFLAP
• JFLAP papers
• JFLAP talks
• Sample files
• Workshops
• Slides (2006)
• New JFLAP items

**JFLAP Version 7.1
RELEASED July 27, 2018**

JFLAP

JFLAP is software for experimenting with formal languages topics including nondeterministic finite automata, nondeterministic pushdown automata, multi-tape Turing machines, several types of grammars, parsing, and L-systems. In addition to constructing and testing examples for these, JFLAP allows one to experiment with construction proofs from one form to another, such as converting an NFA to a DFA to a minimal state DFA to a regular expression or regular grammar. [Click here](#) for more information on what one can do with JFLAP.

JFLAP News

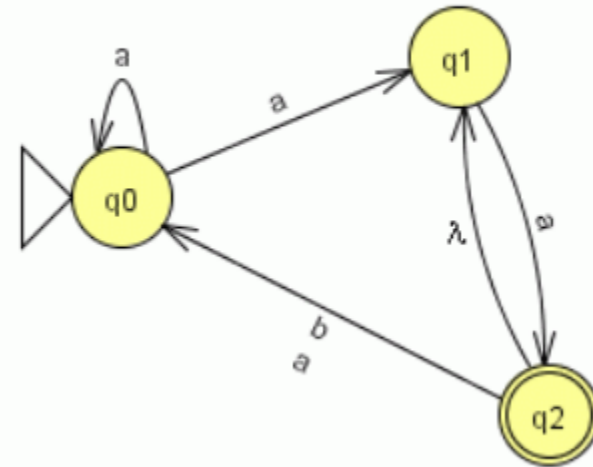
- Aug 25, 2018 - JFLAP [Videos page added](#).
- July 27, 2018 - JFLAP 7.1 now available. We have updated JFLAP 7 to Java 8 and made some changes to Turing machines. There is now a difference between a standard Turing machine and a Turing machine in Building Block mode. When opening a standard Turing machine you can decide if you want it converted to Building Block mode so you can add building blocks to it. You cannot convert it back to standard Turing machine. With a standard Turing machine you can run with nondeterminism and run the conversion to an unrestricted grammar. Those do not work in Building Block mode.
Please give us feedback on JFLAP 7.1 [here](#)
- Jan 1, 2018 - [JFLAP book is now available as a free download](#)
- July 29, 2016 - [JFLAP Modules and Exercises](#) are a comprehensive list of descriptions of JFLAP topics with examples, followed by exercises. These were written by several faculty.

JFLAP, belirli - belirsiz sonlu otomata, push down otomata, Turing makineleri, düzenli gramerler, içerik bağımsız diller konularını denemek için kullanabileceğiniz bir yazılımdır.

Düzenli Dillerin Oluşturulması

Regular languages - create

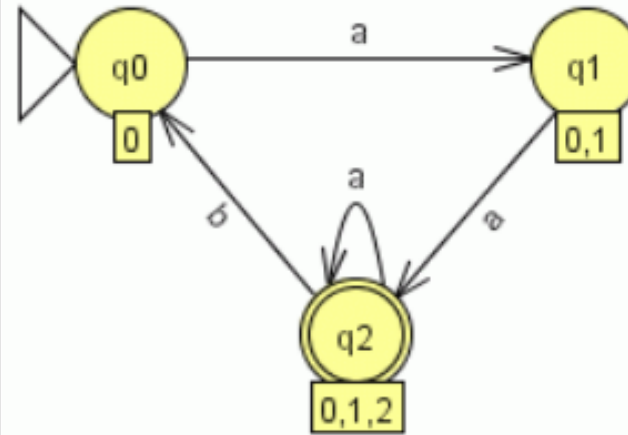
- **DFA**
- **NFA**
- **regular grammar**
- **regular expression**

Düzenli Diller - Dönüşümler

Regular languages - conversions

- **NFA $\rightarrow$ DFA $\rightarrow$ Minimal DFA**
- **NFA $\leftrightarrow$ regular expression**
- **NFA $\leftrightarrow$ regular grammar**

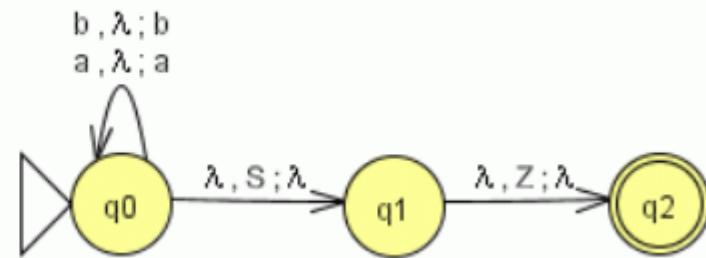

İçerik Bağımsız Dillerin Oluşturulması

Context-free languages - create

- **push-down automaton**
- **context-free grammar**

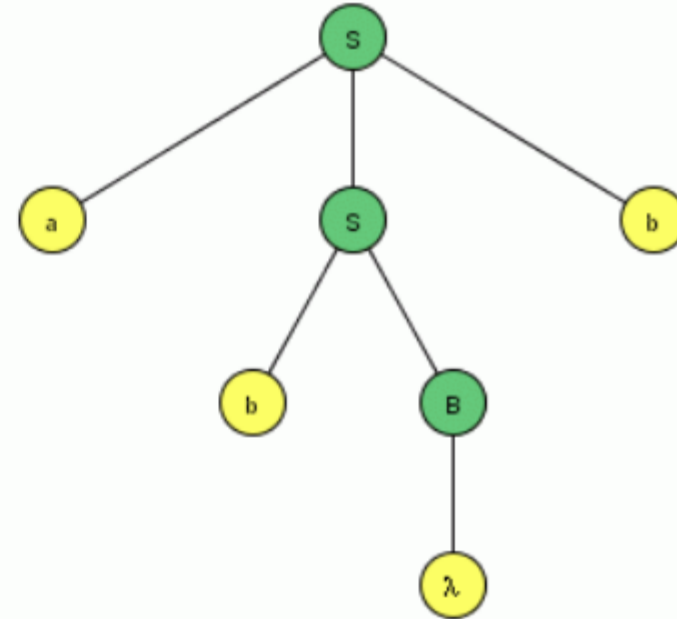

İçerik Bağımsız Diller - Dönüşümler

Context-free languages - transform

- **PDA $\rightarrow$ CFG**
- **CFG $\rightarrow$ PDA (LL parser)**
- **CFG $\rightarrow$ PDA (SLR parser)**
- **CFG $\rightarrow$ CNF**
- **CFG $\rightarrow$ LL parse table and parser**
- **CFG $\rightarrow$ SLR parse table and parser**
- **CFG $\rightarrow$ Brute force parser**

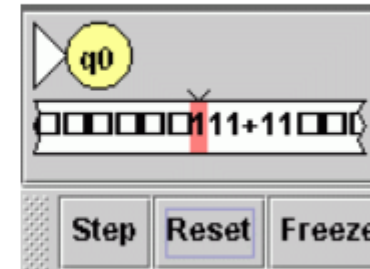

Turing Makineleri

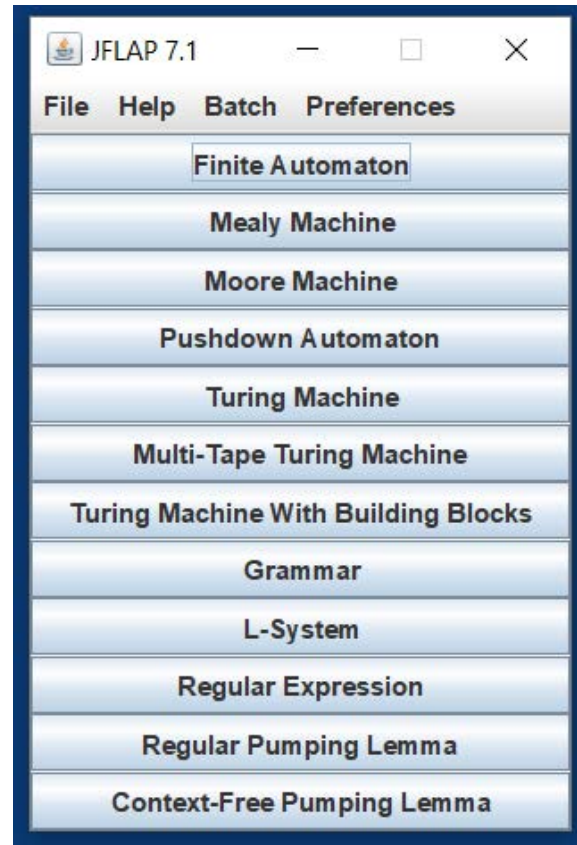
Recursively Enumerable languages

- Turing machine (1-tape)
- Turing machine (multi-tape)
- Turing machine (building blocks)
- unrestricted grammar
- unrestricted grammar $\rightarrow$ brute force parser

Arayüz

Arayüz

